

KÖNYV KÖNYVTÁR KÖNYVTÁROS

Könyvtár – esély a jövőhöz

A MAGYAR KÖNYVTÁROSOK EGYESÜLETE 36. VÁNDORGYŰLÉSÉNEK
AJÁNLÓ MONDATAI A SZEKCIÓK PROGRAMJAI ALAPJÁN

„A jövő könyvtára – a könyvtár a jövő” program keretében az állam – az eddigi támogatásokon túl – támogassa a könyvtárakat a magyar szerzők minőségi műveinek beszerzésében.

Kerekasztal-beszélgetés, Könyvpolitika – támogatás

A tudományos műszaki, gazdasági és egészségügyi információk, valamint történeti értékeink megőrzése és mindezek szolgáltatása – kiadványok és digitalizálás útján – csökkenti a kis- és nagy térségek közötti különbségeket határainkon átfelve is.

Műszaki Könyvtáros Szekció

A regionális kutatóműhelyek elemző munkássága, az oktatási intézmények tehetséggondozó, felzárkóztató tevékenysége, valamint a könyvtárak korszerű kultúráközvetítése hatékonyan közreműködhet a hátrányok leküzdésében.

Borsodi Szekció

„A falat mindkét oldalról bontani kell.” (Péli Tamás)

Közkönyvtári Egylet

A fejlődő/változó környezetben az élethosszig tartó tanulásnak tartalmi infrastruktúrája a képzési és a könyvtári rendszer: mentora és közvetítője a könyvtáros és a tanár.

Könyvtárostanár és Társadalomtudományi Szekció

Az informatika ismerete és használata tudást, tájékozottságot; az olvasás élményt ad – az életminőség javításához mindkettő szükséges.

Szekció+ (Neumann-Ház+Olvasó könyvtáros)

A zene segít legyőzni az akadályokat.

Zenei Könyvtáros Szekció

Az esélyegyenlőséghez vezető út nem szavakkal van kiköveve... Szeretettel, mosollyal, empátiával és olvasmányélménnyel.

Gyermekkönyvtáros Szekció

KÖNYV, KÖNYVTÁR, KÖNYVTÁROS

13. évfolyam 10. szám

2004. október

Tartalom

Könyvtárpolitika

Nyilvános könyvtárak a pannon térség társadalmaiban	3
A Kárpát-medencei könyvtáros egyesületek kerekasztal-beszélgetése és ajánlásai	7

Fórum

Mikulás Gábor: Alternatív információs és könyvtári stratégia 2004–2007 ...	11
Skaliczki Judit: Egy ország könyvtáros társadalma és a szakminisztérium által elfogadott stratégiának nincs alternatív változata	17

Műhelykérdések

Koltay Tibor: Mire jó a referenzs?	19
Sóron Ildikó: Referenzskérdések az Országos Idegennyelvű Könyvtárban ...	22
Hölgyesi Györgyi: A Könyvtári Intézet Gyűjteményépítési információs osztályának on-line szolgáltatásai	34
Sándor Gertrud: A bírósági könyvtárak Magyarországon 1998–2003	39
Gracza Tünde: Egy ötlet a külföldi folyóiratok kihasználtságának vizsgálatához.....	45

Perszonália

Móra László 90 éves	49
Monostory Klára: Száz éve született Keresztury Dezső	50

História

Zsok Gizella: Észak-Komárom könyvtárainak története	52
--	----

Könyv

Monok István két tanulmánya ürügyén	57
---	----

From the contents

Lessons from an outstanding PhD thesis (3);

Recommendations of the world conference of Hungarian librarians living abroad (7)

Cikkeink szerzői

Hölgyesi Györgyi, a Könyvtári Intézet osztályvezetője; *Gracza Tünde*, a PTE OEC Könyvtárának munkatársa; *Koltay Tibor*, a Szent István Egyetem Jászberényi Főiskolai Karának oktatója; *Mikulás Gábor*, információs és PR-tanácsadó, *Monostory Klára*, az OSZK ny. munkatársa; *Skaliczki Judit*, a NKÖM Könyvtári Főosztály vezetője; *Sóron Ildikó*, az OIK osztályvezetője; *Zsok Gizella*, a komáromi Duna Menti Könyvtár (Szlovákia) igazgatója

Szerkesztőbizottság:

Bartos Éva (elnök)

**Biczák Péter, Borostyániné Rákóczi Mária, Győri Erzsébet,
Kenyéri Kornélia, Poprády Géza**

Szerkesztik:

Mezey László Miklós, Sz. Nagy Lajos, Vajda Kornél

A szerkesztőség címe: 1827 Budapest, I. Budavári Palota F épület – Telefon: 224-3791; E-mail: 3k@oszk.hu;

Internet: www.ki.oszk.hu/3k

Közreadja: a Könyvtári Intézet

Felelős kiadó: **Dippold Péter**, a Könyvtári Intézet igazgatója

Technikai szerkesztő: **Korpás István**

Nyomta az AKAPRINT Nyomdaipari Kft., Budapest

Felelős vezető: **Freier László**

Terjedelem: 5.7 A/5 kiadói iv.

Lapunk megjelenését támogatta a
Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma
Nemzeti Kulturális Alapprogram

Terjeszti a Könyvtári Intézet
Előfizetési díj 1 évre 4200 forint. Egy szám ára 350 forint
HU-ISSN 1216-6804

Nyilvános könyvtárak a pannon térség társadalmaiban

A fenti címmel nyújtotta be doktori disszertációját *Pallósiné Toldi Márta*, és meg is védte azt 2004. május 14-én, méghozzá kiemelkedő sikerrel. Amire szinte alig van példa, a PhD-cím megítéléséről szavazók egyhangúlag megítélték azt a védőnek, miközben éppen nem volt „gyenge” a bírálóbizottság, mert nem a védő régi, meghitt kollégáiból állt, elnöke pedig egyenesen a szigorúságáról és – talán túlon túl is – igényes voltáról ismert akadémikus, filozófiaprofesszor, *Nyíri Kristóf* volt, olyan nemzetközi hírű tudósszemélyiség, akinek jelenléte, az, hogy vállalta a bírálóbizottság elnökének tisztét, már magában a szokásosnál nagyobb rangot, súlyt kölcsönzött az eseménynek. De – megint csak eltérően a szokásostól – igen kemények voltak az opponensek is. Hisz megszokhatták, akik gyakrabban járnak az ilyen vitákra, védésekre, hogy az opponensek általában ugyan tesznek kifogásokat, meg-megcsillantják, hogy ők is legalább úgy értenek a témához, mint a védő, ám alapjában véve kollegiális jóindulattal viseltetnek irányában. A dicséret szokott dominálni, az egyetértés hangja az alaphang, ezt csak színezik a bíráló megjegyzések. Ezúttal szó sem volt ilyesmiről. *Tószegi Zsuzsanna* is, *Sonnevend Péter* is, elismerve persze a disszertáció magas szakmai színvonalát, a jelöltet – természetesen – a PhD-cím elnyerésére javasolva, de igen kemény vitakérdéseket vetettek fel, a munka alapelveivel kapcsolatban emeltek kifogásokat, koncepcionális ellenérvek voltak, az alapkérdések vonatkozásában jelentettek be óvásokat (mindezekről később még bővebben). Tehát szokatlan, rendhagyó védés volt a Pallósiné Toldi Mártáé, a munka szakmánk nagy nyeresége, szakirodalmunk csak igen kevés máshoz hasonlítható jelentőségű gazdagítása.

Pedig a jámbor szakmabéli a cím és a téma alapján nemigen gondolhat ilyesmire. Hisz jelentős és újszerű dolog, hogy valaki a pannon térség (Magyarország, Ausztria, Szlovénia) nyilvános könyvtárait mutatja be összehasonlító, komparatív jelleggel és szándékkal, az sem csekélység, hogy mindezt társadalmi összefüggések keretei közt teszi, ám csak ezért, csak ennyiert nem lett volna akkora lángja és füstje a dolgozat védésének. De hátról is volt szó akkor igazándiból?

Szándékairól a szerző téziseiben így vall: „Az összehasonlító könyvtárszociológiai kutatás arra keresi a választ, hogy a *könyvtárhasználók, a menedzsment és az állami kultúrpolitika milyen hangsúlyokat jelöl ki a változékényszerben a könyvtárak számára.* (...) Miután a hierarchia mintázatát a társadalom vállalt és vallott céljai indukálják, a *pannon térség eltérő szerkezetű társadalmainak elemzése modellértékű tanulságokkal szolgálhat.* Az értekezés alapjául szolgáló kutatás során a szerző abból a meggyőződésből indult ki, hogy *a közlési forradalmak tudásrögzítési médiumait gyűjteményébe és szolgáltatásaiba integrálni képes könyvtár a posztmodern kor demokratikus társadalmainak alapintézménye.* A szerepét sikeresen betöltő közintézmény modellezése stratégiai jelentőségű, melyhez

az azonos kultúrkörből származó felhasználói elvárások, a sajátos célokat követő kultúrpolitikai törekvések számbavétele és összehasonlítása eredményesen felhasználható. A kutatás célja: a *könyvtári rendszer, a finanszírozás és az igénybevétel jellegzetességeinek leírása a térség államaiban (Ausztria, Magyarország, Szlovénia). Az összehasonlító könyvtárszociológia segítségével megrajzolni az információs társadalom közkönyvtárának célszerű modelljét, és prognosztizálni egy korszerű települési könyvtár megvalósulásának esélyeit és társadalmi meghatározottságát.* A dolgozat többféle kutatási módszer alkalmazásával készült. A szerző széleskörűen áttekintette témájának szociológiai és könyvtárelméleti irodalmát, feldolgozta a témaválasztáshoz illeszkedő hazai és külföldi publikációkat. Elemezte a vizsgált térség hivatalos statisztikáit és a könyvtárügyre vonatkozó alapidokumentumait. Kérdőíves adatfelvételt végzett, melynek értelmezését interjúkból nyert információkkal és megfigyelésekkel is kiegészítette.”

Ez a célkitűzés, ez a feladatként vállalt program már sokkal többet megérzékíthet a disszertáció jellegéből, de annak jelentőségét még mindig nem teszi igazán explicitté. A dolog, a dolgozat merituma mélyebben rejtezik. És ezt mutatja már első pillantásra is a munka felépítése. Az ugyanis meglehetősen és merészen eltér a megszokott és általában véve természetesnek tartott kompozíciókétől. A megszokott módszer ugyanis az, hogy egy – ilyen-olyan mélységű, kiterjedtségű, adatgazdagságú – „felmérés”, empirikus bemutatás, tényesorjáztatás után kerül sor bizonyos tanulságok, általánosítások, kimutatható elvek és teorémák „levonására”, javaslatok megtételére, immáron „bizonyítottak” tekinthető megállapítások kiugratására. Pallósiné Toldi Márta azonban nem ezt a járt utat választotta. Ő a teorémákkal kezdte. A disszertáció, általános bevezetés, a munkahipotézisek bemutatása stb. után az elméleti megközelítéssel foglalkozik igen intenzív, kiterjedt és alapos módon. Ismét szükséges őt magát idézni: „Ebben a fejezetben a szerző szociológiai és könyvtárelméleti ismeretek alkalmazásával, azokat újszerű kontextusba helyezve megkísérli határtudományi eredményekkel gazdagítani tudásunkat a könyvtári közgyűjteményről. E munka során az a szándék vezérelte, hogy *szintézisét adja könyvtár és társadalom bonyolult viszonyrendszerének, továbbá a könyvtárat mint közösségi memória- és tudásgazdálkodó intézményt olyan független változóként is megjelenítse, amely rendelkezik a társadalmi folyamatok befolyásolásának képességével.* Az értekezés nem a jelenleg érvényes magyar jogszabályok fogalomhasználatát alkalmazza a nyilvános könyvtár értelmezésére, hanem a terminus technicussal a *polgári demokrácia legszélesebb közönséghez szóló könyvtárátípusát jelöli, amely közösségi finanszírozással a dokumentumokhoz és információkhoz való állampolgári jogok érvényesítésének kitüntetett szerepű közzéval. Szinonimái: települési könyvtár, közkönyvtár, public library, öffentliche Bibliothek/Bücherei.*” Nos, a terminológia megválasztása önmagában is igen jelentős dolog, hisz ritka élességgel mutatja kicsiben azt, amit nagyban az elméleti résszel való indítás indukál. Jelesül, hogy néhány „centiméterrel” a talaj fölött lebegünk, éppen azért, hogy igazi rálátásunk legyen arra, amiről maga a dolgozat szól. Már ezzel a terminológiai újítással elrúgja magát a disszertáció a szokott, untilag ismert vitatémáktól, az inkább csak „hivatali anomáliáktól” a – most és ebből a szempontból ez közömbös – termékeny vagy terméketlen, de a téma banaúzikus szintjén megrekedt „problémáktól”. És, mint utaltunk rá, ezt teszi, léptékekkel magasabb szinten az elméleti főfejezete a disszertációnak. A szerző,

hangozzék ez bármily elidegenítő módon, mindenekelőtt a husserli begyökerezettségű „életvilág” kategóriával indít, az egyéni és a közösségi „életvilág” fenomenológiai leírására tesz, remekül sikerült kísérletet. Ebből, az életvilág elemzéséből adódó premisszáit korollálja azután a társadalmi alrendszerek és a szimbolikus tőke, a vonatkoztatási keretek változásai, a posztmodern és a globalizáció, az információs társadalom és a „világtársadalom”, a helyi értékek és a helyi kultúrák, az átfogó funkcionális rendszerek, a digitális információs környezet stb. analíziseivel, hogy azután eljusson egy olyan értelmezési kerethez, amelyben azután igazán pertraktálhatja dolgait, a címben megadott témát.

Mielőtt azonban az elméletből adódó fogalmi hálót a pannon térség könyvtárraira borítaná, még egy másik „kerülőutat” (dehogyan kerülőút az!) is tesz a disszertáns. Ha eddig filozofikus–szociologikus volt a megközelítési–tárgyalási módja, most áttér a kultúrtörténetire. Megadja, ismét csak remekül, a pannon térség fogalmának kultúrtörténeti vázlatát (ő használja a vázlat kitétel, mi inkább megint csak fenomenológiai leírásról szólnánk). Ez a vázlat arra szolgál, hogy igazoljon (verifikáljon, de legalábbis igen erősen valószínűsítsen) egy feltételezést. Jelesül azt, hogy *„a kulturális infrastruktúra egyik alapintézményének – a könyvtárnak – a használatát befolyásoló érdek- és értékrend eloszlása a pannon térségnek nevezett perceptuális kultúrrégióban, a könyvtárhasználati viselkedés, valamint a könyvtári szolgáltatás mint közjó rendelkezésre bocsátásának körülményei, hasonlóságai és különbözőségei általános tanulsággal szolgálnak.”*

Nem folytatnánk az értekezés nyomról-nyomra való követését. Bizonyos általános megállapításokat már az eddigi premisszáik (mert pusztán csak azok) alapján is tehetünk. Talán az elmondottakból is láthatóvá vált, hogy Pallósiné Toldi Márta hatalmas és egészen ritka műveltségről tanúskodó módon, a megszokottól és – az akár PhD-szinten is elvárttól – eltérően filozófiai, szociológiai és kultúrtörténeti kereteket alakított ki. Ezek igen rugalmas és specifikáló jellegű kezelése révén egyrészt egészen mást (és persze sokkal többet) látat a tárgyból, mint az eddigi, idehaza is, de külföldön, a külföldi szakirodalomban is szokásos; másrészt átteszi a témát egy másik „terminológiába”. Sokkal fontosabb persze az első megállapítás. De éppen ezért, azt talán magyarázni, kommentálni sem igen szükséges. Annál inkább a második hozamot. Eleddig is sokat idéztünk a szerző szövegeiből. Nemcsak azért, mert – Hyppolite Taine nyomán – úgy véljük, a kommentátor udvariasága nyilvánul meg olvasói iránt abban, ha tárgyalt szerzőjét hagyja szólani, hanem azért, hogy érzékeltethessük, mit jelent, hogyan hangzik, hogyan cseng ez az új terminológia. Az ismert szakszavak is új jelentést kapnak benne a szövegösszefüggések és konnotációk révén, de a dolgozat példa arra is, hogy a terminológia sohasem „ártatlan”. Nemcsak másként szól, hanem mást (jelen esetben jóval többet) is mond, mint a megszokott. Arról nem is beszélve, hogy az új terminológia olyasmiket is tematizál, amiket eddig nem sikerült fogalmi hálóba szorítani.

A fentiek azonban mintegy csak bevezetésül szolgálhattak ahhoz, ami a dolgozat igazi meritumát jelenti. Hisz a szerző az elméleti és a kultúrtörténeti, a teoretikus és az empirikus vizsgálódások és adathalmazok után azt is elmondja, hogy mindebből mi következik. No, persze, nem önmagától. De a hatalmas anyag a mester, a szerző kezében szinte magától kínál egy modellt. És ez a modell az, ami nyilván kezdettől a szerző szeme előtt lebegett, ezért ásta bele magát a kü-

lönböző szaktudományok módszertanába, ezért tett (látszólagos) kerülőutakat, ezért volt a „nagy felhajtás”, ezért az új terminológia is. Ez a modell, amelynek kifejtésére, bemutatására, explikálására a dolgozat végén kerül sor, a következőkben körvonalazódik:

„Az értekezés a közkönyvtár korszerű modelljének felvázolásával zárul. Egy olyan életfontosságú nyilvános közintézményt vélelmez, amely szerepkészletének teljes körű érvényesülése esetén egy integrációs, kommunikációs háló nélkülözhetetlen csomópontjaként segítője lesz a helyi, regionális és globális társadalmi egyenlőtlenségek leküzdésének, az egyéni választás érvényesíthetőségének. A modell a közkönyvtárat az elektronikus korban a kollektív kulturális memória alapintézményének tételezi. Döntően közfinanszírozással működtetett, valóságos szervezetnek, amely rendszerkapcsolatai révén saját erőforrásainak teljesítményét hatványozni képes, és közreműködője lehet partnerei hatékonyságnövelésének is. A társadalmi, gazdasági és technológiai környezetre fogékony, összetett rendszer, amely elemeinek (alrendszerének) harmonikus fejlesztését kívánja. A felhasznált ráfordítások a helyi közösség tudásképzésében, integrációjában, esélykiegyenlítésében hosszú távon értéknövelten megtérülő befektetések. A helyi társadalom aktuális szükségleteire fogékonyan, a fenntartó szerepelvárásait érvényesítve, a ráfordításokat hatékonyan felhasználva szervezi szolgáltatásait. A lokális felelősséget és a globális lehetőségeket a szakma, a könyvtári rendszer szabályaihoz (normák, szabványok) igazodva érvényesíti. Teljesítménye az elvárások és működési feltételek ismeretében értékelhető. Alapattribútumai évszázados fejlődéstörténete során kiegészültek, hangsúlyeltolódáson estek át. Az információs társadalom az alkalmazott technológiát és a gyűjteményfogalom értelmezését alakítja át leginkább: a mű birtoklásának jelentősége leértékelődik, és a hozzáférés kap központi szerepet, középpontban a hiteles, távolról is elérhető, értékelhető tartalommal.”

A most idézett sorok persze csak a modell vázát teszik láthatóvá. Az azonban már belőlük is látható: igazi, rendkívül sokat mondó, a problémákat egyberántó, rendszerszerűen elhelyező (schellingi értelemben tájoló) modellről van szó. És ezzel a modellel, mintegy visszamenőlegesen, új értelmet kapnak az előzmények filozófiai, szociológiai, könyvtárelméleti és könyvtárfenomenológiai leírásai, elemzései, tézisei.

A dolgozat opponensei, ha így látták is a munka felépítését, nem ennek az explikációjára építették fel mondandóikat. Mint említettük, koncepcionális kifogásaik voltak, ám nem erről az oldalról. A legfontosabb kifogásokat a következőkben adhatjuk elő: a disszertáns nem terjesztette ki vizsgálódásait a könyvtárosokra, nem foglalkozott az olvasáskutatás hazai és nemzetközi eredményeivel, csak az általa nyilvános könyvtárnak nevezett könyvtártípussal foglalkozott, nem vizsgálta a tartalomszolgáltatásban való részvételét a közkönyvtáraknak, nem foglalkozott az olvasás fogalmának módosulásaival, eltekintett a vizsgálatba vont városok nagyságrendi eltéréseitől, nem bizonyos, hogy a „társadalmi átlag” helyett nem lett volna helyesebb többdimenziós elemzésekkel élni, elmaradt az állománygyarapodás mennyiségi mutatóinak elemzése, végül nem kerített sort a szakpolitikák (értsd: az

ágazati szintű vagy még magasabb – törvényi – könyvtárpolitikák) minősítésére stb. Mi azt hisszük, hogy a válasz, amelyet Pallósiné Toldi Márta adott, elsősorban nem szakmai finomságai, a disszertáns schlagfertisége miatt volt mindenki számára meggyőző (az opponensek is elfogadták), hanem azért, mert joggal mutatott rá a védő, hogy nem mindennel, hanem egy meghatározott modell érdekében egy hatalmas, de saját határait is kijelölő aspektusával, modelljével foglalkozott a – persze – parttalan, soha egészen ki nem meríthető témának.

Nem sok kevésbé erős érv akad az argumentációelmélet szerint, mint a tekintélyi. Nem is tekintélyi érvként kívánjuk előadni a következőket. Kollektív szakmai büszkeség töltötte el a védésen jelenlévő nagyszámú könyvtáros kolléga szívét is, töltheti el mindannyiunkét, amikor a már említetten szigorú és igényes Nyíri Kristóf professzor, a bírálóbizottság elnöke záró szavait idézzük. A professzor ugyanis azt mondta: a disszertáció lenyűgöző elméleti vízreztettel, ugyan-csak lenyűgöző méretű empirikus adatanyaggal ékes. Sapienti sat.

Bizonytal nem túlozunk, amikor Pallósiné Toldi Márta disszertációját a hazai szakirodalom kiemelkedő értékű, minden szakmabéli számára „kötclező” olvasmányul javasolható munkájaként jellemezzük. *Feltétlenül szükség van arra, hogy könyv formátumban mindenki hozzáférhessen. Ki kell adni. Égető szükség lenne arra is, hogy a munka legalább németül is (ez esetben a német fontosabb lenne, mint az angol) megjelenjen. És korántsem csupán azért, hogy az érintett pannon térségbeliek is hozzájuthassanak. Elsősorban azért, hogy az egész világ láthassa: ilyen szakirodalmi munkák születnek minálunk. (Hogy csak ritkán, hogy csak kivételesen, elég, ha mi tudjuk.)* (VK)

A Kárpát-medencei könyvtáros egyesületek kerekasztal-beszélgetése és ajánlásai

A kerekasztal-megbeszélést az MKE elnöksége kezdeményezte a határon túli magyar könyvtárosokkal való együttműködés 2004–2005. évi stratégiai programjának áttekintése és véglegesítése érdekében. A 2004. július 13-ai megbeszélés résztvevői az előző napi konferencia előadásait és bemutatóit is értékelve ajánlásokat fogalmaztak meg.

A rendezvénynek a világtalálkozót szervező Könyvtári Intézet teremtette meg a feltételeit és kereteit az OSZK tanácstermében.

A megbeszélés résztvevői voltak az *MKE részéről*: Bakos Klára elnök, Haraszti Pálné és Biczák Péter alelnökök, Nagy Anikó, Bartos Éva, Varga Róbert, Barátné dr. Hajdu Ágnes, Dán Krisztina elnökségi tagok, meghívottként: dr. Kovács Ilona; az *OSZK részéről*: dr. Dippold Péter igazgató (Könyvtári Intézet), Gál Julianna osztályvezető (Hungarika Dokumentációs osztály); a *határon túli magyar könyvtáros szervezetek, szakmai közélet képviselőiben*: Szlovákia: Zsok Gizella; Románia: Kiss Jenő, Deé Nagy Anikó, Pillich László; Szlovénia: Papp József; Hor-

vátország: Ferenc Mária; Szerbia–Montenegró: Hajnal Jenő; Ukrajna: Horváth Ilona; Ausztria: Schmel Ferencné.

A megjelenteket Bakos Klára köszöntötte. A megbeszélést Haraszi Pálné vezette és fogta össze. Bevezetőjében felvázolta az MKE elképzelését a stratégiai partnerség alapelveiről.

I. A résztvevők megállapodtak abban, hogy a beszélgetés során országonként tekintik át az együttműködés eddigi tapasztalatait és jövőben kívánatos irányát.

A szlovákiai magyar könyvtárosok számára hiánypótló volt az MKE által szervezett magyarországi szakmai oktatásban, továbbképzésben való részvétel lehetősége, hiszen a Szlovák Nemzeti Könyvtár csak 2003-tól szervez módszertani képzést.

Az MKE-ben főként az északi határmenti területi szervezetekkel való együttműködésben szereztek pozitív tapasztalatokat (Kisalföldi Könyvtárosok és Könyvtárak Egyesülete, Komárom–Esztergom Megyei Szervezet, Borsod Megyei Szervezet, Zempléni Könyvtárosok Szervezete), továbbá a Helyismereti Könyvtárosok Szervezetének programjaiba tudtak – aktívan, előadóként is – bekapcsolódni.

Terveik között szerepel az önszerveződés fellendítése Szlovákiában, a magyartól sűrűn lakott nyugat-szlovákiai régió mellé más régiókban dolgozó könyvtárosok bevonásával a Szlovákiai Magyar Könyvtárosok Egyesülete működésének aktivizálása, valamint az MKE-n belül más, így például a Könyvtárostanárok Szervezetével való kapcsolat kiépítése.

Az ukrainai magyar könyvtárosok alapvető gondokkal küzdenek. A szaknyelvet oroszul vagy ukránul sajátították el, így az anyaországgal a szakmai kapcsolattartás nyelvi akadályokba is ütközik. Sokat jelent számukra egy-egy baráti találkozáson való részvétel, szinte nyelvi képzésként élik át. Az anyanyelvápolás felelősségét mélyen átérzik, mert a kárpátaljai magyarság számára a közkönyvtári ellátás jelentősége óriási. Igény a testvértelepülés–testvérintézmény mozgalmának felélesztése. A magyarországi közkönyvtári továbbképzés a beregszászi járásban dolgozó 57 fő számára nagy haszonnal járna. Az anyaországba való utazásuk költségei azonban – a jelenlegi bérezési körülmények között – meghaladják az egyéni teherviselés lehetőségét.

A kárpátaljai magyar nemzetiségi könyvtári ellátás – gyarapítási szempontból – folyamatos ajándékozásra számít. Nagy a hiány a gyermekirodalomból. A könyv- vagy folyóirat-ajándék az OSZK-n keresztül, továbbá a konzuli szolgálat útján ér legbiztosabban célhoz.

A romániai magyar könyvtárügyről szólva meg kell különböztetni a tömbben és a szórványban élőket, illetve a könyvtári szolgálatot ellátókat és az ellátandókat. A nemzeti könyvtár – hasonlóan Szlovákiához – elmaradt a módszertani segítségnyújtásban, a szakmai szervezetek – így a Romániai Magyar Könyvtárosok Egyesülete – létrejöttében ez jelentős szerepet játszott.

Az anyaországtól várt támogatásnak főként az állománygyarapításban (mert a „székely” megyék kevesebb keretet kapnak, mint a „román” megyék), valamint a továbbképzésben kellene megnyilvánulnia. Komoly igény mutatkozik a támogatás koordináltabbá tételére, főként a magyarországi rendezvényekre való meghívásoknál. Az RMKE készséggel tesz javaslatot, így szakmai és korösszettel

szempontjából is célirányosabban lehetne bevonni a romániai magyar könyvtárosok képviselőit az anyaországi rendezvényekbe (több fiatal könyvtárost, a civil szervezeteknél dolgozó könyvtárost szeretnének delegálni).

A *szerbiai magyar könyvtárosok* jelentős szakmai segítséget kaptak a Békés Megyei és Somogy Megyei Könyvtártól a több éve szervezett továbbképzések keretében. Az oktatásban nyújtott anyaországi segítséget értékelik a legtöbbször. Az MKE Zemlénai Szervezetének programjain szakmai barátságokat sikerült kialakítani.

A szerbiai könyvtáros egyesület nemrég alakult újjá. A magyar könyvtárosok szakmai tömörülése a hat éve létrehozott KAPOCS Szövetség, amelyet tizenkét könyvtár alkot. Legszorosabb az együttműködésük az állomány egységes feltartásában és a kölcsönzésében.

A *horvátországi magyar könyvtárosok* regionális együttműködése a Pécsi-Baranyai Szervezettel, a Somogy Megyei Szervezettel és a Bajai Városi Könyvtárral jelentős. Támogatást kapnak a továbbképzéshez a Pécsi-Baranyai Szervezettől. A horvátországi magyar könyvtárosok száma igen csekély. A háború következtében jelentős számban szűntek meg azok a falusi könyvtárak, ahol magyar könyvtári ellátás volt. Bár Eszéken folyik magyar nyelvű könyvtárosképzés, nincsenek betölthető álláshelyek. Gondot jelent, hogy a nemzeti nyelvű könyvellátás cserealapja 1998-ban megrendült. Az anyaországtól a magyar nyelvű állomány gyarapításához ajándékot, a továbbképzéshez segítséget várnak.

A magyar könyvtárosok szakmai önszerveződése számára keretet jelent a Szlovéniai és Baranyai Könyvtárosok Egyesülete, amely a Horvát Könyvtárosegyesület szervezeteként működik.

A *szlovéniai magyar könyvtárosok* az MKE Zala és Vas Megyei Szervezeteivel tartanak szoros kapcsolatot. A nemzetiségi könyvtárügy elmaradott. A probléma felvetésének egyik módja az MKE és a szlovéniai könyvtárosegyesület kapcsolatfelvétele lehet – hangzott el javaslatként.

Az anyaországtól a magyar nyelvű állomány gyarapításához igénylik a legnagyobb támogatást.

A bécsi Collegium Hungaricum könyvtára személyi gondokkal küzd az egy-egy évre korlátozódó kinevezések miatt. Számos szakmai pályázaton nem vehetnek részt az intézmény jellege miatt. Javasolják, hogy a külföldi magyar kulturális intézetek könyvtárosai számára speciális továbbképzéseket tartsanak. Terveik között szerepel az *ausztriai magyar könyvtárosok* szakmai szerveződésének előmozdítása.

A korábbi világtalálkozók szervezésében nagy tapasztalatot szerzett dr. Kovács Ilona, az OSZK Hungarika Dokumentációs osztályának ny. vezetője; ő javasolta, hogy az MKE a levelezőlistáját Nyugat- és Észak-Európa országaiban tevékenykedő magyar könyvtárosok bevonásával tegye teljessé. „Hungarika-szemléletben” gondolkodva említette, hogy a folyamatos szakmai kapcsolattartás érdekében érdemes lenne majd a világtalálkozók szereplőivé tenni az Európa-szerte és az USA egyetemi hungarológiai tanszékein dolgozó könyvtárosokat. Helyeselte az MKE előterjesztésben szereplő szakmai (személyi és intézményi) kataszter megvalósítását. Felhívta a figyelmet az Amerikai Magyar Alapítványra, ahonnan – a magyar emigránsok magán-könyvgyűjteményeire és adakozására alapozva – adományokat lehet kérni az állományban szűkölködő határon túli könyvtárak számára.

A Hungarika Dokumentációs osztály jelenlegi vezetője, Gál Julianna javaslatot tett egy ún. Hungarika Portál megvalósítására. Ezen a portálon az egyetemes magyar könyvtári örökségről készült számbavétel eredményeként linkgyűjteményt, valamint egyfajta össz-kárpátmedencei könyvtári kutatás-nyilvántartást lehetne létrehozni. A magyar kulturális örökség megőrzésében előbbre lépők tapasztalata segíthetné a többi hasonló kezdeményezést. A portál alkalmas lenne a felmerülő, megoldandó feladatok kataszterének építésére is. A pályázatok kiírásában is segíthetné az illetékeseket.

Az MKE elnöksége és a könyvtárosság határon túli képviselői mindezek alapján úgy értékelték, hogy a szakmai együttműködés súlypontja az érzelmi alapokról intézményi alapokra tevődött át az elmúlt hat-nyolc év során.

Az MKE levelezőlistát fog létesíteni a folyamatos és rugalmas kapcsolattartás érdekében, amely nagy mértékben elősegítheti az előterjesztésben kitűzött célok megvalósítását és a feladatok ellátását.

Az MKE a határon túli magyar kollégák magyarországi rendezvényekbe való bevonásához igényli és felhasználja a partnerszervezetek szakmai javaslatait.

II. A résztvevők az előző napi konferencia előadásait és bemutatóit is értékelve ajánlásokat fogalmaztak meg, és kéri a Könyvtári Intézetet, hogy az abban jelzettek megvalósítását karolja fel.

1. Valósuljon meg az egyetemes magyar könyvtári örökség bibliográfiai számbavétele.
2. A Kárpát-medencei kiterjedésű Schola Orbis-projekt kapjon rendszeres állami támogatást; mivel alapvetően oktatási intézménytörténeti kutatásról van szó, így elsősorban az Oktatási Minisztériumtól, de – mert könyvtári intézmények történetének kutatására is kiterjed a munka – a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériumától is.
3. A magyar kulturális örökség digitalizálására kiírt pályázatok vegyék figyelembe a határon túli magyar intézményeket is, különös tekintettel a helyi vonatkozású dokumentumokra.
4. A támogatáspolitikát a többen élő magyarság támogatása mellett vegye figyelembe a nagyon eltérő viszonyok között létező szórványterületek ellátását is.

Összeállította: Haraszi Pálné

Alternatív információs és könyvtári stratégia 2004–2007

Mottó: A könyvtárnak az a küldetése, hogy használják, kihasználják, nem pedig az, hogy szépeket mondjanak róla.

A 2003 januárjában publikált *A könyvtári terület stratégiai céljai 2003–2007 között¹ című dokumentum, illetve a Magyar Információs Társadalom Stratégiája (MITS)²* olyan szerepeket szán a könyvtáraknak, amelyek meglehetősen leszűkítik az információs és könyvtári szolgáltatások által egyébként lehetségesen előállítható társadalmi hasznot. Ennek ellensúlyozására kívánatos felhívni a figyelmet arra, hogy még a meglévő szűkös források ellenére is lehetséges az említett stratégiában megfogalmazott remélt társadalmi haszon növelése, ha

- a szakmában felhalmozott szürkeállományt hatékonyabban kihasználják;
- növekszik, illetve javul a más szakterületekkel való együttműködés.

Ezek után válik képessé a könyvtári rendszer a források fogadásán túl azok hatékony felhasználására is. Az itt vázolt alternatív stratégia célja, hogy az információs és könyvtári szakma iránt a figyelmet felhívja, illetve arra készítessen, hogy továbbgondoljuk, megvitassuk és adott esetben a gyakorlatban is megvalósítsuk az alábbi megfontolásokat.

Az ágazat fenntartói támogatásának növelése a könyvtári és információs intézmények tudás-, szervezeti és ügyféltekéjének növekedésén alapuló szolgáltatási szint emelkedésével párhuzamosan történhet meg.

Ennek az alternatív stratégiának a szerzői tudatában vannak saját szakértelmük, figyelmük korlátainak, és annak is, hogy az itt leírtakat önmaguk egyedül sem megvalósítani, sem finanszírozni nem tudják, örömmel fogadják tehát, ha a szakma döntéshozói, illetve a stratégián dolgozó munkacsoport tagjai figyelmet fordítanak az itt leírtakra. Ugyanakkor azt is fontosnak tartják megjegyezni, hogy az egyes könyvtárak és információs központok irányítói kellő elszántság esetén központi támogatás nélkül is jelentős részben megvalósíthatják az itt vázolt célokat.

A STRATÉGIA FŐ PONTJAI:

1. Befektetés az emberi tőkébe
2. Az információs és könyvtári szolgáltatás használói felületének fejlesztése, virtuális arculatának felépítése
3. Társadalmi integrálódás ösztönzése

4. Tevékenységek átcsoportosítása, a megmaradók fejlesztése; forrásmegosztás
5. Az információs és könyvtári vagyon, a kulturális örökség megőrzése, digitalizálás

Cél: az információs és könyvtári szolgáltatás folyamatos piacvesztésének megállítás, az elvesztett és újonnan megjelenő piacok, piaci rések megtalálása és kitöltése.

1. Befektetés az emberi tőkébe

Mottó: Az információs és könyvtári szolgáltatás jövőjét elsősorban a szolgáltatói ismeretvagyon (vagy: tudás-vagyon) nagysága, a szolgáltatók külső és belső kapcsolatépítő képessége határozza meg.

1. A megfoghatatlan (tudás-, ügyfél-, szervezeti és kapcsolati tőke) felmérése (intangible asset monitor) és stratégiai menedzselése; adaptálható felmérési és menedzselési modellek szoftveres kidolgozása. Dinamikus, interneten elérhető adatbázis az információs és könyvtári rendszer szolgáltatáskínálatáról, fontos referenciáiról, szakértőiről és képességeiről.
2. Valós és jövőbeli használói igényeken s ebből eredő könyvtári igényeken alapuló könyvtárosképzés (rendszeres munkaerőigény-felmérés a szolgáltatóknál).
3. A képzésben elsősorban a kommunikáció, menedzsment, marketing, ügyfél-szolgálati, gazdasági és számítógépes nyelvészeti, valamint digitalizálási ismeretek oktatásának erősítése. A képzés egészét járja át a szolgáltatói attitűd fejlesztésének igénye.
4. A képzés szintjének nemzetközi szabványokhoz való igazítása (vö.: Decidoc – a könyvtárosképzést minősítő európai program)
5. A szakmai horizontális (azonos szakmai szintek közötti) kommunikáció támogatása a tudásmegosztás fokozása érdekében. Bizalomépítés az ismeretmegosztás ösztönzésére, a gátló tényezők lebontása a könyvtárvezetők személyes képességeinek fejlesztése által. Az ismeretátadási és -átvételi, adaptációs képesség legyen a szakmai kompenzációs és jutalmazási kritériumok meghatározó eleme.
6. Összefüggések megláttatásán alapuló („context based”) ismeret- (vagy tudás-)menedzsment attitűd alkalmazása a szakmai közösségen belül vagy célzottan azon kívül feltett kérdésekkel. E módszer tudatosan készített válaszdásra, eszmecserét provokál, ami a szakmai közösség tájékozottságát, kritikus gondolkodását fejleszti.
7. Könyvtárosok szakmai motivációjának növelése a szakmán kívüli és belüli szolgáltatásfejlesztésben megvalósult jó példák, teljesítmények, eredmények (best practice) tudatos felkutatása, bemutatása és megosztása által szakmai portálokon, szakfolyóiratokban.
8. A szakmai elszigeteltség csökkentése tudatos karriertervezési modellek fejlesztésével, támogatásával. A könyvtáros és más szakmák közötti átjárás bá-

torítása (tudatos toborzás más szakmák képviselőiből, közös rendezvények és fórumok ösztönzése). A közalkalmazotti törvény mobilitást korlátozó para-grafusainak felülvizsgálata.

2. Az információs és könyvtári szolgáltatás használói felületének fejlesztése, virtuális arculatának felépítése

Mottó: Az információs és könyvtári szolgáltatások igénybevételéért nem szükséges feltétlenül könyvtárba menni; a könyvtári rendszer egészének a rendeltetése a napi használatú információ- és tudásslolgáltatás.

1. Növelni szükséges az ismeretmenedzsment szerepét a pusztá dokumentum- és információszolgáltatással szemben (a tájékoztató szolgálatok készüljenek fel összetett, szakértői kérdések megválaszolására).
2. Elektronikusan és telefonon elérhető 24 órás ügyfélszolgálati szolgáltatóközpontok szervezése regionális és szakterületi alapon (a távmunkavállalás ösztönzésével is), a LibInfO szolgáltatás megerősítése és kiterjesztése. Cél, hogy a könyvtárban lévő információhoz és tudáshoz való hozzáférés könnyebbé váljék, a könyvtár igénybevétele a használatól kisebb erőfeszítést, „befektetést” várjon el (vö.: esélyegyenlőség).
3. „Kiterjesztett könyvtárkapu” (LPS – Library Portal Solutions) rendszerek konzorciumi beszerzése és konfigurálása (e rendszerek a bibliográfiai adatok mellett teljes szövegű saját és egyéb dokumentumokat, tartalomjegyzékeket, kurrens adatokat, különféle forrásokat szolgáltatnak integráltan, határok nélkül, 24 órán keresztül). Közös könyvtári portálok fejlesztése.
4. Szoros együttműködés a helyi információszolgáltatókkal (sajtó, önkormányzat, egyéb, pl. közüzemi szolgáltatók) és az országos szolgáltatók helyi portáljaival (vö.: eMagyarország pontok). Modellek megalkotása szükséges a helyi portálok és azok szerkesztési elveinek, gyakorlatának kidolgozására.
5. Testre szabott szolgáltatások fejlesztése használói szegmensek, egyének és virtuális közösségek (pl. sakkozók, nagymamák, matematika-korrepetálók stb.) számára: levelezőlisták, hírlevelek, elektronikus naplók (blogok), elektronikus csevelyszobák (chat-ek), fórumok. Ennek eszköze: könyvtári ügyfélszolgálati menedzsment- (CRM)-rendszer. Ez az integrált könyvtári rendszerek kihasználása által célcsoportokra és egyénekre szabott szolgáltatások fejlesztését teszi lehetővé. Megtudható például, hogy az egyes csoportok milyen szolgáltatás-csokok igénybevételére hajlamosak, vagy milyen elektronikus témafigyelő-szolgáltatást fogadnak szívesen.
6. Az információs központban és könyvtárban az olvasókról és könyvtárhasználatukról begyűjtött és tárolt adatok kezelésére adatvédelmi irányelveket szükséges megalkotni, hogy megelőzhető legyen az ezekkel való visszaélés. Adatkezelési, adatgazdálkodási politika kidolgozása a könyvtári rendszer egészére és modellek az egyes szolgáltatásokra.
7. Noha a bizalmat leginkább a szolgáltatással való elégedettség teremti meg, szükséges a *szolgáltatói attitűdön* alapuló országos, ágazati és helyi PR-tevékenység megszervezése is.

3. Társadalmi integrálódás ösztönzése

Mottó: A könyvtár a közélet alapvető információs és ismeretinfrastruktúráját kínálja.

1. Termelési–szolgáltatási orientáció helyett piaci orientáció ösztönzése; a könyvtári szolgáltatás minőségét a használói tapasztalatok mutatják meg. (A használói igények határozzák meg a szolgáltatást – benne a könyvtári munkatársak, állomány, berendezések stb. – és annak minőségét, nem pedig fordítva.)
2. Rendszeres és őszinte megmértetés az információs piacon. A szolgáltatásokra és piacukra vonatkozó adatgyűjtések anyagainak elérhetőkké kell válniuk a könyvtárak számára. Ezek megkönnyítik a tervezést és visszacsatolást, és biztos alapot nyújtanak a nagyobb felelősségvállalásra, a szolgáltatások garanciális fejlesztésére, szolgáltatásiszint-szerződések kötésére, a minőség biztosítására.
3. Folyamatos igénykutatás, a fejlesztésekhez valós mai és feltételezett jövőbeli információs- és ismeretigények alapul vétele – használói csoportok szerint. Egységes elvek, módszerek, minták kidolgozása és elterjesztése szükséges (pl. MSZ ISO 11620:2000) a teljesítményméréshez, elektronikus adatfelvevési lapok, amelyek alkalmasak az automatikus adatfeldolgozásra is (proforma kérdőívek, telefonos megkeresés minták).
4. Az információs és könyvtári szolgáltatások folyamatos fejlesztése bármely fontos társadalmi cél szolgálata érdekében; együttműködés, közös projektek és pályázatok más szolgáltatók információs hátterének megteremtése érdekében. Ezek az oktatásügy mellett – amelynek képviselői kiemelt partnerek – a legkülönbözőbb szakmai és társadalmi csoportok és testületek, pl. egészségügy, környezetvédelem, mezőgazdaság, ipar, szórakoztatóipar, egyházak, társadalmi és civil szervezetek stb. Az információs és könyvtári rendszer credményességének indikátora e csoportok szolgáltatással való elégedettsége lehet.
5. A használói csoportok igényeinek szolgálata céljából közös érdekeken alapuló tényleges együttműködések azonos és különböző típusú hazai, határon túli és más külföldi könyvtárakkal, illetve a könyvtári rendszeren kívüli információ- és ismeretszolgáltató szervezetekkel, közszolgálati és gazdálkodó szervezetekkel.
6. Térítéses információszolgáltatás kialakításának ösztönzése, együttműködésben az üzleti információ terjesztőivel és felhasználóival (al- és fővállalkozói projektek, kapcsolatok kialakítása).
7. Könyvtáros, mint account-menedzser; a modell kialakítása. (A könyvtárosi szakismeret alkalmazása könyvtáron kívüli szervezetek esetében, pl. egy könyvtáros szervezetek közötti szerződés keretében részmunkaidőben a helyi önkormányzat, vállalat vagy más szervezet iratanyagát, könyvtárát tárja fel, teszi elektronikusan elérhetővé. Ilyen esetben az adott könyvtárban a könyvtáros a külső szervezet account-menedzsere.)

4. Tevékenységek átcsoportosítása, a megmaradók fejlesztése; forrásmegosztás

Mottó: A támogatás súlypontja a szolgáltatókról a végfelhasználókra helyeződik.

1. A használókat közvetlenül kiszolgáló könyvtári végpontok a könyvtárosképző intézmények, a Könyvtári Intézet és az illetékes minisztériumi osztályok szolgáltatásainak megrendelői és minőségellenőrei. Ellenőrző tevékenységüket választott képviselőik által végzik, hatást gyakorolnak a számukra nyújtott szolgáltatások körére, és szorgalmazzák azok szükség szerinti módosítását, minőségének növelését.
2. A könyvtár mint üzem és hatékony gazdálkodásra képes szervezet tanulmányozása és fejlesztése. A befektetés, hatékonyság, haszon, minőségköltség, megtérülés stb. kérdéseinek könyvtári szempontú vizsgálata.
3. Az állami támogatás forrásainak a végfelhasználók szempontjai szerinti elosztása az esélyegyenlőség szempontjainak figyelembe vételével (vö.: hátrányos helyzetű csoportok, területek kérdése). A forráskoncentráció lehetőségének megvizsgálása, egyfelől az elaprózódott hálózat racionalizálása, másfelől a virtuális térben (lásd: 2.2. és 2.3.) és a használók fizikai közelségében más szervezettel közösen fenntartott szolgáltatóhelyek felállítása.
4. Benchmarking; a legjobb gyakorlatok tervszerű felkutatása, szétsugárzása. Források: hazai, EU-beli, a világ élvonalába tartozó könyvtári és könyvtáron kívüli (lásd még a motiváció szempontjából: 1.7 pont) szolgáltatói gyakorlatok rendszeres vizsgálata. A meglévő könyvtári szakirodalmi adatbázisok értékének növelése, azok könnyen kezelhető szakértői rendszerré alakítása.
5. Hagyományos off-line dokumentum- és bibliográfiai adatszolgáltatások igényfelmérés és hatékonyságelemzés függvényében történő *zsugorítása*, az alapképességektől távolabb álló tevékenységek *kiszervezése* (könyvtáraktól független vagy könyvtárak közötti együttműködésen alapuló szervezetekhez) vagy *megszüntetése* (amennyiben az igény vele szemben erősen összeszűkült). Alapelv: kisebb célcsoport javára nagyobb célcsoport nem kerülhet szolgáltatási hátrányba.
6. A katalógus- és adatbázis-építés koncentrációja, esetleges kiszervezése együttműködési formák kialakítása által. Közös katalógusok továbbfejlesztése és tartalommegosztás.
7. A használók számára leghatékonyabb információs (és könyvtári) szolgáltatók kiválasztása és megbízása, kölcsönös érdekeken alapuló együttműködés (PPP) üzleti információs és tudásszolgáltatókkal. A hatékonyság érdekében szükséges piaci verseny megteremtése és fenntartása. Az a szolgáltató végezze a feladatot, amelyik a leghatékonyabban tudja azt ellátni.
8. Átgondolt állományhasználat; megszabadulás a ballasztként cipelt állományrészekről, a nem növekvő (fizikai) könyvtári állomány gyakorlatának terjesztése: nem a nagy könyvtár a jó könyvtár, hanem a jól szolgáltató.
9. A muzeális állományrészek áthelyezése (ennek ösztönzése) olyan könyvtárakba, múzeumokba, muzeális könyvtárakba, amelyek képesek e dokumentumokat szakszerűen megőrizni, kezelni és bemutatni.

10. Konzorciumok erősítése, továbbiak építése, nem csupán a dokumentum- és információbeszerzésre, hanem azok szolgáltatására is. A források (állományok, munkaerő, rendszerek) közös használatának ösztönzése. A Lib-Info szolgáltatásának megerősítése (lásd 2.2.) (+1 szaktájékoztató-pult minden könyvtárban, ugyanis a használó és az olvasó egyaránt igénybe veheti helyben az adott szakterület szaktájékoztatóit).
11. A könyvtárak autonómiájának és szabad társulási, együttműködési és gazdálkodási lehetőségeinek tudatos növelése. A fenntartóval kötött szolgáltatás-szint-szerződések által a bemeneti források helyett a kimeneti teljesítmény elszámolására kerüljön a hangsúly.
12. Differenciált árképzés. Gazdasági szakemberek bevonásával az információs és könyvtári szolgáltatások árképzési modelljeinek kidolgozása, tesztelése, illetve helyi igényekhez történő igazítása. Controlling tevékenység alkalmazása, költségek és bevételek átvilágítása.
13. Hibrid könyvtár, vö.: oeirasi felhívás³ (2003). Ez a dokumentum részletesen szól a hibrid – más intézménytípusokkal is szorosan együttműködő – könyvtárak demokratikus voltáról, illetve annak szolgáltatásokban való realizálódásáról.

5. Az információs és könyvtári vagyon, a kulturális örökség megőrzése, digitalizálás

Motó: A dokumentum- és adatvagyon menedzselésének célja az információ- és ismeretszolgáltatás.

1. A digitalizálás a reprezentáció helyett elsősorban (helyi) használói igényeken alapuljon; ezt vegyék figyelembe az országos irányelvek is.
2. Az információs és könyvtári dokumentum- és információvagyon naprakész nyilvántartása, a folyó beszerzési és digitalizálási munkák nyilvántartása, a nemzeti és intézményi digitalizálási politikák összehangolása a hatékony elérés és a párhuzamosságok optimális szintre való csökkentése érdekében. Nyilvánosan elérhető adatbázisból meg lehessen mondani, hogy
3. a rendszerben mely adatbázisok, források, állományok, szolgáltatások milyen módon, hol érhetők el.
4. Szabványos, időtálló formátumok, technológiák alkalmazásának ösztönzése a digitalizálás során (támogatási politika és képzés) az egységesség és konvertálhatóság érdekében.
5. Szakmai határokon átnyúló projektek (más közgyűjtemények, gazdálkodó szervezetek, intézmények hatáskörébe tartozó értékek, dokumentum-, információ- és ismeretvagyon elektronikus megőrzése, vö.: 4.12. pont).
6. Nemzetközi – elsősorban EU-szintű – együttműködés és tapasztalatcsere (lásd MINERVA Plus). Ezek elsődleges célja az európai kulturális örökség digitalizálását megcélzó projektek koordinálása, illetve a külföldi jó példák (good practices) tudatos beszerzése és hazai terjesztése.
7. Az e területen eddig tevékenységünkkel hatékony szolgáltatást indító és működtető szervezetek – NAVA, NDA, Neumann-ház, MEK, illetve hazai

kompetenciaközpontok – konzorciális ösztönzése, hogy képesek legyenek az 5.2.–5. pontok megvalósítására, támogatására.

E stratégia szerkesztője köszönetet mond ötleteikért, tanácsaikért és kritikáikért Ungváry Rudolfnak, Bíró Szabolcsnak és Kiszl Péternek, valamint mindazon többi kollégának, akik segítséget nyújtottak a stratégia pontjainak csiszolásában.

JEGYZETEK

- 1 E dokumentummal kapcsolatos kritikai megjegyzések olvashatók a Gondolatok „A könyvtári terület stratégiai céljai 2003–2007 között c. dokumentumról” címmel: <http://www.gmconsulting.hu/inf/cikkek/158/index.html>
- 2 E dokumentumban a könyvtárak szerepe az állománymegőrzésre és reprezentációra szorítkozik.
- 3 Vö.: <http://www.ki.oszk.hu/pulman/doks/manifestohun.rtf>
- 4 Lásd: <http://www.minervaeurope.org>
- 5 Lásd: <http://www.minervaeurope.org>

Mikulás Gábor

Egy ország könyvtáros társadalma és a szakminisztérium által elfogadott stratégiának nincs alternatív változata

Megjegyzések a stratégia készítéséről formai és tartalmi szempontból

A stratégia helyzetképen és elemzésen alapul, jövőképet ad és átfogó célt fogalmaz meg, prioritásokat vállal. Egy-egy elképzelés, fontos vagy kevésbé fontos feladatok felsorolása **nem stratégia**.

A megvalósítandó feladatok egymásutániséga **nem stratégia**.
Az egy-egy ember által elkészített anyag, stratégiai vázlat kiindulópont lehet, de **nem stratégia**.

A stratégiai elképzeléseknek, céloknak, feladatoknak igen sok alternatívája van a stratégia készítésének időszakában. Az alternatívákat azonban – a körülmények és a lehetőségek számbavétele mellett, sok tárgyalás, megbeszélés és elemzés után – úgy kell véglegesíteni, hogy alkalmas legyen a folytonos, dinamikus változásra. Ez az állandó változtatás nem alternatíva, hanem szerves része a stratégiának, lényege. Nem új célokat fogalmaz meg, hanem igazodik a változásokhoz.

A dinamikus változtatást lehetővé tevő, véglegesített stratégiát folyamatos értékelés mellett, a körülmények, a változások állandó figyelése mellett, a szükséges korrekciók mellett, az elfogadott és meghatározott célokat szem előtt tartva **vége kell hajtani**.

Országos stratégia csak úgy készülhet, hogy a szakmai szervezetek legszélesebb körű nyilvánosságán keresztül **minden könyvtáros, könyvtárüggyel foglalkozó beleszól, alakítja, véleményezi és változtatja**:

- a Magyar Könyvtárosok Egyesülete (minden területi és szakmai szekciója, szervezete);
- az Informatikai és Könyvtári Szövetség (minden tagozata);
- az Egyetemi Könyvtárigazgatók Kollégiuma;
- az Egyházi Könyvtárak Egyesülete;
- a Főiskolai és Kari Könyvtárigazgatók Szövetsége;
- a Magyar Orvosi Könyvtárosok Szövetsége;
- a Könyvtáros Tanárok Egyesülete.

Az említett módon készült a hazai könyvtárügy 2003–2007 közötti stratégiája. 2002 decemberétől nyolc hónapon keresztül vitatta a szakma különböző fórumokon, megbeszéléseken. Több hónap állt tehát rendelkezésére Mikulás Gábornak, hogy beleszóljon és alakítsa a stratégiai célokat. Sajnos, akkor nem érkezett tőle semmiféle megjegyzés.

A szakma által megvitattott és jóváhagyott stratégiát aztán a **NKÖM különböző döntéshozó szintjei elfogadták, beleértve a tárca miniszterét is**. Mindez nyomon követhető egyrészt a tárca költségvetésében, a miniszter által preferált könyvtárfejlesztési pontokban, másrészt a más tárcaikkal kötött együttműködési megállapodások következményeiben: 2004-ben digitalizálás, szoftvercserék, retrospektív konverzió az IHM pályázatokban, a kisteleplülések könyvtári ellátásának közel 200 millió forintos támogatása a belügyminisztériumi pályázatban, a képzés korszerűsítése az oktatási tárccal együttműködve.

Mikulás Gábor dolgozata felelőtlen és értelmetlen, hiszen a stratégiai munka alapkövetelménye helyett, a folyamatos értékelés, a körülmények változásának és a megvalósítandó céloknak az állandó ütköztetése helyett úgy tesz, mintha új elképzeléseket fogalmazna meg.

Felelőtlen és értelmetlen a NKÖM által elfogadott és finanszírozott stratégiához „alternatív” stratégiát írni 2004-ben, a stratégiai munkálatok második évében. (Tessék megnézni a Könyvtári Intézet stratégiai honlapját, hogy hol tartanak a munkacsoportok a megvalósításban.)

Felelőtlen, mert az egész szakma által elfogadott elképzeléseket megkérdőjelezve esetlegesen kockára teszi a finanszírozási források idekerülését, és értelmetlen, mert nem stratégiai elképzeléseket, nem a honnan hová eljutás útját fogalmazza meg.

Amúgy, ami a megvalósítható tartalmat illeti: nincs benne új. A megvalósítandó feladatok közül – gondolom – a digitalizálással, az emberi erőforrással, a minőségi szolgáltatásokkal foglalkozó munkacsoportok kaphatnak ötleteket.

Mire jó a referenzsz?

Ezt a kérdést teszi fel Joseph Janes, a Washingtoni Egyetem (Seattle) oktatója. Írásában¹ persze nem erre válaszol, hanem azt ajánlja, hogy a tájékoztatás jövőjéről szóló jóslatok feletti merengés helyett a könyvtárak azt igyekezzenek tovább erősíteni, amiben valóban többet tudnak másoknál. Mielőtt az érdemi kérdésekre rátérnék, ki kell emelnem, hogy a fejlődés igen sok tényező függvénye, ezért nehéz és kockázatos jóslásokba bocsátkozni, még akkor is, ha ezt sokan, sokszor felelőtlenül meg is teszik. Ráadásul a jóslatok gyakran kész tényként tálalják azt, amiről majd csak a jövőben várható, hogy be fog következni.

Tény mindenestre, hogy az internetes keresők (search engines) nemcsak rendkívül népszerűek lettek, hanem a tényinformációkra vonatkozó kérdések megválaszolásában komoly vetélytársai a könyvtárnak és a könyvtárosnak. Ezt saját tapasztalataim is megerősítik. A kereső szolgálatok népszerűségét emeli ki az a hír, amelyet röviden összefoglalva a KIT (Könyvtár – Információ – Társadalom) hírlevél 2004. 10. számában olvashatunk. Címe: *Google kereső-Könyvtárosok: 1:0*. Ebből a hírből kiderül, hogy a könyvtári keresések száma az internetes keresőrendszerek elterjedése óta csaknem 20 százalékkal visszaesett. A tapasztalatok azt mutatják, hogy főként a fiatalok körében figyelhető meg, hogy inkább az internetet böngészik, mintsem hogy egy könyvtáros segítségét vegyék igénybe.²

A mérkőzésnek azonban nincsen vége. A könyvtáraknak és a könyvtárosoknak azzal kell élniük, amiben erősek. Az erősségük pedig a minőség iránti érzékenység. Vehetjük mindenekelőtt a digitális könyvtárakat. Ezek fontos jellemzője a minőség követelménye. Akár eleve digitális formában létezik egy digitális könyvtári dokumentum, akár digitalizáljuk, akár könyvtárak állítják elő, akár vásárolják (licenccel) az adott dokumentumhoz való hozzáférést, annak minőségellenőrzésen kell átmennie.

Nem véletlen az sem, hogy a referenzkérdések megválaszolásába a digitális világban is újra meg újra bevonják a szakértőket. Ezen a téren idehaza sem állunk rosszul, hiszen ott van a Libinfo (Magyar Könyvtárak Internetes Tájékoztató Szolgáltatása <http://libinfo.oszk.hu/>). Olyan nagy intézmények, mint az OCLC is fontosnak tartják a digitális referenz fejlesztését, ezért is indult be *QuestionPoint* néven az a szolgáltatás, amely különösen az együttműködést hangsúlyozza. Ebben még hasonlít is a Libinfora.

Nemcsak a könyvtárak ismerték fel azonban a szakértők bevonásának fontosságát. A közismert Google internetes kereső *Google Answers* (GA) néven tájékoztató szolgálatot indított 2002-ben, amely arra épül, hogy a kérdésekre egy 500 fős szakértői csapat válaszol. Az ezzel kapcsolatban az *American Libraries* hasábjain megjelent cikk könyvtáros szerzőjének véleménye szerint azonban, a válaszadók nem voltak jártasak a tájékoztatásban, vagyis annak felismerésében, mire is kíváncsi a kérdező.³ Persze a könyvtárosoknak nem a szolgáltatás hibáit kell

elsősorban szem előtt tartaniuk, hanem tanulságokat levonniuk abból, hogy a felhasználók hajlandók fizetni a válaszokért teljesen ismeretleneknek saját, jól ismert könyvtárosuk helyett. Kiderült ugyanis, hogy a felhasználók egy ismeretlen-től nyugodtabban kérdeznek bármit, akár kényes kérdéseket is, ráadásul a díjfizetés okán több figyelmet, időráfordítást és toleranciát várhatnak el a válaszadóktól, mint amit a könyvtárakban kapnak.

Tanulságok tehát vannak számunkra is. Idehaza azonban a kis piac, amely elsősorban felhasználóknak a földrajzi és nyelvi korlát miatt viszonylag alacsony száma miatt szűk, nem sok esélyt ad egy hasonló kereskedelmi szolgáltatás létrejöttének és fenntarthatóságának. (Vigyázat, ez most jóslat, amellyel ellentmondok mindannak, amit írásom elején a jóslatokról leszögeztem!)

A virtuális (vagy digitális) tájékoztató szolgálatok lényege, hogy esetükben a felhasználók a könyvtárossal számítógépek vagy valamely internetes technológia útján érintkeznek anélkül, hogy fizikailag jelen lennének a könyvtárban. A kérdések megválaszolására ugyanakkor nemcsak elektronikus forrásokat használnak, és az on-line források használata önmagában még nem is virtuális referenz. A könyvtár épületében zajló és a virtuális tájékoztatás összevetését célul kitűző vizsgálat eredményei azt mutatják, hogy az utóbbi nem feltétlenül sikeresebb hagyományos elődjénél. Bár a felhasználók többsége elégedett volt, gyakran ugyanolyan elégedetlenek voltak a szolgáltatás minőségével mindkét esetben. Az elégedettség pedig mindkét szolgáltatástípusnál komplex tényezők függvénye, és nem kizárólagosan a kapott válaszoktól függ. Egyelőre nem sikerült a hagyományos környezetben folyó tájékoztatás erőnyeit átvinni a digitális környezetbe. Az e-mailben történő tájékoztatásból hiányzik a referenzinterjú, de még a chat felhasználásával is csak a kérések 20 százalékában folytattak le referenzinterjút. Ráadásul a felhasználók nyomon követése az esetek 70 százalékában nem történik meg, tehát a virtuális referenz-szolgálatok nem ellenőrzik, valóban elégedettek-e a felhasználók a tevékenységükkel. A felhasználók semmivel sem szívesebben használják újra a virtuális tájékoztatást, mint a hagyományos szolgáltatást.⁴

Említettük az internetes keresőket, érdemes tehát megnéznünk, hogy miként változott meg az információ-visszakeresés a weben. Ezzel kapcsolatban fel kell figyel-nünk arra, amit Terence Brooks fejt ki. Amíg a „hagyományos” adatbázisok több évtizede kereshetők, és várhatóan azok lesznek a jövőben is, sőt azonos feltételek mellett egy keresés megismétlésével ugyanazt a dokumentumot kereshetjük vissza, a weben csak egy-egy forrás aktuális állapotát bemutató pillanatfelvétellel van dol-gunk. Ráadásul a web társadalmi környezete nem azonos az adatbázisokéval. A web ma agresszív környezet, ahol verseny folyik a tartalmaknak a felhasználóhoz való eljuttatásáért. Ezért van aztán az, hogy a webkeresők nem használják a html-fájlok-hoz a szerzők által „mellékelt” metaadatokat, és nem hozzák nyilvánosságra, mi-lyen mechanizmusok alapján kerül be egy-egy dokumentum az indexükbe. Ha ugyanis nyilvánosságra hoznák ezeket, az a magukat agresszíven reklámozni kívá-nók malmára hajtaná a vizet.⁵

Nos, nem tudjuk biztosan, hogy csupán ez-e az egyetlen oka annak, hogy nem láthatunk bele a keresők működésébe úgy, ahogy a klasszikus adatbázisok indexelési mechanizmusait megismerhetjük. Akárhogy legyen is, úgy tűnik, a metaadatok létrehozása továbbra is (vagy ismét) a könyvtárak és a hagyományos adatbázis-előállítók feladata lesz.

Bár már említettem, ne feledkezzünk meg a minőségről! Gondoljunk csak a tájékoztató könyvtárosok szakértelmére, ami nemcsak a referenzszinterjú lefolytatásában nyilvánul meg, hanem a megtalált információnak az internetes keresőkben (egyelőre legalábbis) nem fellelhető komplex szempontok szerinti szűrését, válogatását, rendezését, csoportosításának képességét is jelenti.

A könyvtáros és különösen a tájékoztató könyvtáros egyelőre olyan utánozhatatlan „hardverrel” és „szoftverrel” rendelkezik, amely csak az emberre, fajunkon belül is csak az erre kiképzett szakemberekre jellemző. Mit is tud a könyvtáros? A felhasználó által delegált feladatokat végez a háttérben. Segít abban, hogy kifejthető legyen a felhasználó kérdése vagy tudáshiányának természete. Megérti, mi a kérdés vagy információigény témája. Eszközöket teremt az információ megtalálásához. Tudja, miként és hol lehet elérni az információt, továbbá, hogy miként lehet megtalálni.

Sok felhasználó nincs tisztában szükségleteivel, esetleg nem is tudja pontosan közölni. A könyvtáros dolga, hogy egyértelművé tegye ezeket az igényeket.⁶

Mindez persze ismerősen hangzik. Kérdés viszont, hogy ezek alapján orákulumnak kell-e magunkat tekintenünk, vagy inkább szabályoznunk kell olyan részletességgel, ahogyan azt a Amerikai Könyvtáregyesület Tájékoztatói és Olvasószolgálati Szervezete (Reference and User Services Association of the American Library Association, RUSA) teszi irányelveiben⁷, amelyek mintegy új algoritmust adnak egyedi, emberi „szoftverünk” mellé.

JEGYZETEK

- 1 Janes, J.: What is reference for? = Reference Services Review. 2003, No. 1., 22–25. p.
- 2 <http://www.gmconsulting.hu/inf/kit/2004-10.htm>, márc.10., (Az eredeti hír leldőhelye <http://www.dfw.com/ml/d/dfw/living/8093801.htm>)
- 3 West, J.: Google Answers is not the answer. = American Libraries. 2003, No. 6., 54–56. p.
- 4 Nilsen, K.: The Library Visit Study: user experiences at the virtual reference desk. = Information Research. 2004, No. 2., 171. p. <http://InformationR.net/ir/9-2/paper171.html>
- 5 Brooks, T.: Web search: how the Web has changed information retrieval. = Information Research. 2003, No. 3., <http://InformationR.net/ir/8-3/paper154.html>
- 6 Zick, L.: The Work of Information Mediators: A Comparison of Librarians and Intelligent Software Agents. = First Monday, 2000, No. 5., http://firstmonday.org/issues/issue5_5/zick/index.html
- 7 RUSA Task Force on Professional Competencies. Professional competencies for reference and user services librarians. = Reference and User Services Quarterly. 2003, No. 4., 290–295. p., továbbá Guidelines for Behavioral Performance of Reference and Information Services Professionals. <http://www.ala.org/rsa>

Koltay Tibor

Referenzkérdések az Országos Idegennyelvű Könyvtárban

I. BEVEZETÉS

A könyvtárunkban folyó tájékoztató munka rendkívül színes és összetett. Világirodalmi, nyelv- és irodalomtudományi, valamint zenei szakkönyvtár vagyunk, és emellett szakkönyvtári feladatunk a kisebbségi kérdésekkel foglalkozó szakirodalom gyűjtése és feldolgozása is. Így az összetettséget nemcsak a témák változatossága, de a tájékoztató kérdések mélységének a sokszínűsége is jelenti. A helyzetet nehezíti, hogy az olvasói tereinkben több helyen is kényszerülünk tájékoztatói pontokat működtetni a minél gyorsabb és szakszerűbb információszolgáltatás céljából.

Mindennapi munkánk során a legnagyobb feladatot az jelenti, hogy minden ponton, mindenkor, egységes színvonalon és minőségben tudjunk szolgáltatni. E célból az információs pontokon igyekeztünk azonos informatikai felszereltséggel rendelkező technikai apparátust beállítani. Itt találhatóak azok a katalógusgépek, amelyeken gyűjteményünk számítógépes katalógusát és saját fejlesztésű adatbázisainkat lehet használni, valamint a helyi hálózaton fut néhány más hazai könyvtár által kiadott CD-ROM-os adatbázis is.

Mindkét tájékoztatói ponton az olvasók rendelkezésére áll egy tudatosan a kutatásra kialakított számítógépes munkahely, amely internetkapcsolattal is rendelkezik. Ezen kívül a mozgáskorlátozottak és gyengénlátók számára létesített számítógépes munkahelynél is adott az internet s ezáltal az on-line adatbázisos háttér.

Az olvasóterem előterében lévő tájékoztatói pontban helyeztük el azokat a CD-ROM-okat egy számítógépen, amelyek szintén a tájékoztatót segíthetik, illetve az olvasó teljes irodalmi szövegekben, lexikonokban, kézikönyvekben böngészhet. Ez a gép is rácsatlakoztatható az internetre.

Az adatbázisos gépeken igyekeztünk olyan tájékoztatót segítő weboldalakat összegyűjteni az on-line hozzáférhető, gyűjtőkörünkhöz kapcsolódó linkekből, amelyek megkönnyítik és meggyorsítják olvasóinknak a szakirodalom kutatását.

Ezek kialakításával célunk az volt, hogy a könyvtár használói szinte mindent megtalálhassanak egy gépen: egy helyen van lehetőség helyi bibliográfiai adat szolgáltatásra, a magyar könyvtári rendszer vonatkozásában forrástájékoztatásra és szakirányú – on-line – adatbázisainkból tartalomszolgáltatásra is.

A referenz-szolgálat munkatársainak is a rendelkezésre áll az az informatikai háttér, amely a legtöbb telefonos gyorstájékoztatás megoldására alkalmas, és emellett a mindennapi munka kulcsfontosságú eszköze.

Az itt vázolt tájékoztató munka hatékonyságának, eredményességének megállapítására irányuló vizsgálatunkat a következő szempontrendszer alapján végeztük el:

Témák: A kapott válaszokat előzetesen meghatározott témacsoportokban rögzítettük.

Jelleg: Milyen munkához kért segítséget az olvasó? (A kérdés „mélységére” voltunk kíváncsiak).

Nyelv: A kért dokumentumok, információk munkanyelve.

Használt segédletek: Ez a kérdéskör alapvetően feltételezi azt az evidenciát, hogy minden egyes kérdés megoldásakor kiindulópont saját katalógusunknak és vonatkozó részeinek az elsődleges használata. Az itt kapott eredményeket aztán szükség szerint külső forrásokkal egészítjük ki a pontosabb, elégséges válaszadás érdekében. (A vizsgálat folytatásában szükségesnek ítéljük a találatok nagyságrendjének a rögzítését is az egyes eszközök használatakor, a jövőben pedig célszerű ezt kiegészíteni az olvasók által helyben használt, illetve kikölcsönzött, releváns dokumentumok feljegyzésével.)

Eredményesség: Megállapítása az olvasóval történt kommunikáció alapján, egyéni értékeléssel történik.

Tovább?: E pontban utalunk arra, hogy az olvasó kiegészítésért vagy a hiányos szakirodalom pótlásáért más könyvtárakhoz is irányított akár személyesen, akár pedig könyvtárközi kölcsönzés keretében. Ez is kétirányú lehet, külföldi, illetve belföldi könyvtárközi kérés.

A adatfelvétel ideje: A megválaszolást követően rögzítjük a kérdést s a válaszadás elemeit, az eredményességet.

Adatfelvevő személye: Az a kolléga, aki megoldotta a referenz kérdést.

II. A VIZSGÁLAT ELEMEI

Adatgyűjtés

2003 januárjában az itt folyó munkák minél alaposabb megismerése érdekében a mindennapi statisztikai jellegű adatgyűjtést olyan szempontok rögzítésével egészítettük ki, amelyek alkalmasnak látszottak arra, hogy a fentebb vázolt mélységet és sokszínűséget részleteiben is megvilágíthassák számunkra. Célunk az volt az adatok gyűjtésével, hogy a konkrét olvasói kérdések kapcsán megjelenő tájékoztatói munka eredményessége és minősége körvonalazhatóvá váljék. (Két hónapos „tesztelést” követően 2003 márciusától már tudatosan folyt az adatgyűjtés.)

E vizsgálat során eltekintettünk attól, hogy mindezt a kölcsönzési adatokkal is egybevevessük. Ugyanígy nem vállaltuk első körben a zenei gyűjtemény referenz munkájának a mérését sem, a kapott adatok tehát csak a főbb tájékoztatói pontokon megjelenő kérdések rögzített adatait tartalmazzák (az olvasóterem előterében és a szabadpolcos térben lévő tájékoztató pontokról van szó, ahol mindenfajta, nem zenei jellegű kérdés felvetődhet az olvasók részéről).

A tárgyidőben (2003. márciustól 2004. márciusig) a napi statisztikai adatok szerint körülbelül 480 referenzkérdést oldottunk meg, ezekből 186-ot rögzítettünk, ez a kérdések 38,75 százaléka. Messzemenő következtetéseket ezért nem vonhatunk le a vizsgálat eredményeinek az értékelésekor, de jelzésértékűek az adatok a minta nagysága alapján, s a tendenciák felvázolására ezek alapján is kísérletet tehetünk.

Az adatok értékelésekor a következő tényezők meglétével számolhattunk mint rendelkezésre álló háttér-információval:

- a napi statisztikai adatgyűjtés adatai a használt dokumentumok nyelvről,
- az olvasótermi, illetve raktári helyben használatról;
- az EBSCO admin modul adatai;
- az MLA/CA statisztikai adatai a használatról;
- a könyvtárközi kölcsönzések statisztikai adatai;
- a „Könyvtári minőségfejlesztés – könyvtári korszerűsítés” című pályázat kapcsán elvégzett vizsgálat adatai, összegzése.

Gyakorlati alkalmazás

- *Kérdőíves adatfelvétel* történt. A kérdések többsége *nyitott kérdés*. Ezt a módszert az indokolta, hogy *elsődleges információkat* akartunk szerezni a tájékoztatás több lényeges összetevőjéről. Másrészt olyan módszert kellett alkalmaznunk, amely viszonylag kis költséggel a napi munkafolyamatba beilleszthető, és mindemellett elég hatékony.

A használt adatfelvételi lap:

Téma:	Használt segédletek: MLA/CA, EBSCO, DB, GER, ODR, MOKKA, NPA, MNB, egyéb
Jelleg:	Eredményesség:
Nyelv:	Tovább?
Adatfelvevő aláírása:	Dátum:

- A tájékoztatási interakció adatainak rögzítése a *tájékoztatást végző kollégák* feladata volt. (A tájékoztatásban heti rendszerességgel besegít a délutáni ügyelet idején a szerzeményezési és a nemzetiségi osztály néhány dolgozója, őket azonban nem kértük fel a kérdések regisztrálására.) A felvett adatlapok mennyisége, mint azt a fentiekben jeleztük, elegendő ahhoz, hogy értékelhető halmazokat kapjunk, és az adatok elemzéséből szerény következtetéseket vonhassunk le.
- Az adatfelvétel minden alkalommal a lezajlott tájékoztatás után történt, tehát *utólagos rögzítésről* van szó.
- A mintavétel módja *véletlenszerű*. Bár célunk az volt, hogy minél több olvasói kérdést rögzítsünk, ez nem valósult meg maradéktalanul. A vizsgálat folytatásában mindenféleképp arra kell a hangsúlyt fektetni, hogy valóban minden referenz kérdés feldolgozására sor kerüljön.

Feldolgozás

Az adatok rögzítése Excel-táblázatban történt. A nyitott kérdésekből adatsortokat képeztünk az általunk kialakított szempontok alapján, majd ezeket összesítettük. Arányokat állítottunk fel, melyeket grafikusán megjelenítettünk. Ezek alapján következtetéseket vontunk le, és szöveges értékelését, magyarázatát adtuk a tapasztalt jelenségeknek.

Céljaink

1. AZ IGÉNYEK FELTÁRÁSA ÉS AZ ELÉGEDETTSÉG KÉRDÉSEI

Az olvasói elvárások megismerésében a konkrét olvasói kérdésekre koncentráltunk: mit, hogyan, milyen nyelven, milyen célra keres az olvasó. Vizsgálatunk nem terjedt ki az olvasók társadalmi rétegződésére (felsőoktatási hallgatók, pedagógusok, érdeklődők stb.), hanem elsődlegesen a felhasználói igényeket kívánta elemezni. Ugyanígy nem fordítottunk figyelmet arra sem, hogy az igények miként elégítődtek ki a könyvtár gyűjteményéből, azaz egy-egy konkrét kérdés kapcsán a konkrét találati halmazból hány dokumentumot kölcsönöztek, hányat használtak helyben stb.

Ez azzal indokolható, hogy a jelen vizsgálat során megelégedtünk néhány, a mi szempontunkból lényeges tájékoztatási momentum legfontosabbnak ítélt információinak az összegyűjtésével és feltárásával. Így azt vizsgáltuk, hogy:

- Milyen témákat keresnek a használók nálunk? (olvasói igények!)
- Melyek a domináns nyelvek? (angol, német, orosz);
- Milyen segédleteket használnak? (a könyvtár tájékoztatási apparátusában rejlő lehetőségek és azok kiaknázása);
- Sikeres-e a tájékoztatási tevékenység? (olvasói elégedettség);
- Eredményes volt-e az olvasó – könyvtáros interakció? (szubjektív értékítélet a lezajlott kommunikációról).

2. ÁLLOMÁNYUNK „TESZTELÉSE”

Ennél a kérdéskörnél szintén csak az elsődleges, ám meghatározó információk szintjén maradtunk: arra voltunk kíváncsiak, hogy mely nyelvterületek, témakörök iránt jelentkezik domináns olvasói igény, és milyen tájékoztató apparátussal tudjuk azt megoldani.

A témák, a felhasználói igények, a nyelvek dominanciája alapján számos következtetés vonható le a gyűjteményben rejlő értékekre és a hatékony gyűjteményfejlesztés lehetséges irányaira. Az is kiderül, hogy milyen tájékoztatási apparátus szükséges az intézményben mutatkozó alapvető és kiegészítő feladatok színvonalas, minőségi megoldásához.

3. TÁJÉKOZTATÓ APPARÁTUS

A rendelkezésünkre álló segédletek alkalmazásában a hármas eszközrendszer (megvásárolt adatbázisok, saját előállítású források, a könyvtári rendszer által kínált segédletek) alkalmazására helyeztük a hangsúlyt. Ezeknek a használata hosszú távon meghatározó, mivel erre alapozzuk a könyvtár tájékoztató tevékenységét. E három területen az arányok optimalizálása fontos következményekkel jár

az intézmény erőforrásainak (személyi, költségvetési) a hasznosítása szempontjából.

Azaz tudnunk kell azt, hogy mi az, amit lokális forrásokból kell előállítani, mit célszerű a minőségi és hatékonysági szempontok figyelembevételével külső forrásból integrálni a könyvtár szolgáltatásainak rendszerébe, vannak-e a szolgáltatások és a gyűjtemény tekintetében olyan „fehér foltok”, amelyek eltüntetéséről mihamarabb gondoskodnunk kell.

4. HELYÜNK A KÖNYVTÁRI RENDSZERBEN

Mi az, amiben az OIK egyedi szerepet láthat el? A könyvtári rendszerben ismert-e kellően ez a szerepkör? Közvetve arra a szándékolt kérdésre is választ kaphatunk, hogyan is áll az „OIK-imázs” ma a magyar könyvtárak körében?

Ahogy azt már korábban is leszögeztük, nem törekedtünk arra, hogy a könyvtár többirányú gyűjtőköri alapfeladatait (irodalom, nyelvészet, nemzetiségi kérdés, komoly- és népzene) arányosan szerepeltessük a felmérésben. Nem került most sor a zenei gyűjtemény használatának számba vételére. Úgy gondoljuk, hogy az képvisel olyan egyediséget, amit feltétlenül szükséges a mostaniaktól eltérő szempontok alapján vizsgálat alá venni, hiszen saját felhasználói köre van, más, közelben lévő nagy zenei gyűjtemények gyűrűjében fekszik.

5. SZAKMAI FELKÉSZÜLTSG

A tájékoztatás fejlesztésében a várható olvasói érdeklődés pontos ismerete nélkül nem tudunk előre lépni. Milyen típusú kérdésekre kell a tájékoztatásnak felkészülnie a napi feladatok megoldása során? Milyen tájékoztatási feladatok felbukkanása valószínűsíthető és milyen mélységben? Azaz a szakirodalmi tendenciák rendszeres nyomon követésével hogyan készíthetők fel kollégáink a folyamatosan változó, de mégis egy jól körülhatárolható tematikus körön belül maradó kérdések megválaszolására? Milyen szakmai kondíciókkal kell rendelkezünk ahhoz, hogy kellően felvértezve álljunk e feladatok előtt?

III. AZ ÉRTÉKELES

A téma

A kapott adatokat a következő bontásban rögzítettük:

- Irodalom, irodalomtudomány,
- Nyelvészet, nyelvtudomány,
- Nyelvi módszertan, nyelvtanítás,
- Nemzetiségi, kisebbségi kérdések,
- Egyéb.

Ezt a csoportosítást azért alkalmaztuk, hogy – előzetes céljainknak megfelelően – a kiemelt gyűjtőkörünk „súlypontozására” sor kerülhessen az olvasói kérdések, felhasználói igények feltárása alapján. Főbb vizsgálódási szempontjaink: Hogyan felel meg a gyűjtőkörnek megfelelően kialakított gyűjtemény a felhasználók igényeinek? Milyen fejlesztési irányok körvonalazhatók ezek alapján?

Hipotézisünk az volt, hogy igen magas az irodalmi jellegű kérdések aránya, és feltűnően sok az egyéb területek iránti érdeklődés is. Vajon miből fakad ez az utóbbi jelenség?

- Múltbéli rögzültség?
- A könyvtár elnevezéséből fakadó teljességre törekvés téves képzelet?
- Nem ismert eléggé sem a nagyközönség, sem a szakma előtt, hogy mi a könyvtár speciális gyűjtőköre? (A hazai igények szerinti teljességgel gyűjti a kortárs világirodalom, az irodalom- és nyelvtudomány dokumentumait, a kisebbségi kérdések szakirodalmát.)

Az adatlapok feldolgozása után a következő megállapításokat tehetjük:

A megvizsgált mintában egyértelműnek látszik az irodalmi jellegű kérdések túlsúlya. A felvett 186 adatlapból 113 irodalmi jellegű témát érintett. Ezt az „egyéb” kategória követte, ahová azokat a kérdéseket soroltuk, amelyekre a választ az olvasó nálunk kereste, de valójában a gyűjtőkörünket vagy csak a reprezentáció szintjén (pl. művelődéstörténet, művészet), vagy egyáltalán nem érintette a téma (szűkebb értelemben vett politika, történelem, környezetvédelem, üzleti élet, közgazdaságtan stb.) A tematikus feldolgozás során öt esetben találtunk átfedést, azaz a kérdés több témát is magába foglalt. (Például egy irodalmi mű szereplőjének pszichológiai elemzése; egy adott történelmi korba ágyazott irodalmi korszak, egy nyelvcsoporthoz történelmi helyzete...)

Némi csalódottsággal tapasztaltuk, hogy viszonylag kevés olyan kérdés vetődött fel, amely a nyelvészetet, nyelvtudományokat érintette volna. Bár a nyelvi módszertannal együtt e kettő előfordulási aránya 17,7 százalék, az adatok alapján ez az általunk nagyra becsült s igen gazdagnak tartott állományegység mégis – látszólag – „parlagon hever”.

Napi tapasztalatainkból azonban tudjuk, hogy igen magas azoknak az érdeklődéseknek a száma, amelyek a nyelvtanulással kapcsolatos dokumentumokat érintik. (Könyvtárunk nyelvstúdióval is rendelkezik, amelynek működéséről éppen most fejeztünk be egy átfogó felmérést. Ennek kiértékelését követően érdemes lesz végiggondolnunk azt, milyen nyelvtanulási szokások kielégítésére kell felkészülnie az Országos Idegennyelvű Könyvtárnak ma, a főváros szívében.)

Csalódottságot okozott a nemzetiségi területen rögzített kérdések alacsony száma: mindössze öt kérdés merült fel ugyanis e téren. Ismervén a rendelkezésre álló háttérrel, a belefektetett sok-sok energiát, nehéz magyarázatot adni arra, miért nem érdeklődnek többen e kérdések iránt nálunk. A válasz – ha van, és bizonyára van – mind a propagandára, mind a gyűjteményépítésre, mind a dokumentációs munkákra kihatással kell, hogy legyen. (Kiegészítésként tenném hozzá, hogy könyvtárunk a nemzetiségi kérdések terén tematikus adatbázist is épít, melyet a könyvtárunkba beérkező dokumentumok forrásainak a feldolgozásával alakít ki.)

Korszakok – idővonatkozások

A kérdések témáját érdemes együtt tárgyalni az idő problematikájával. Az adatok feldolgozásakor a következő időkategóriákba soroltuk a lejegyzett kérdéseket:

- XXI. század
- XX. század
- XIX. század
- XVIII–XV. század
- XV–V. század
- egyéb (azok a kérdések, amelyek átfeltek a századokon).

Megállapítható, hogy igen magas az átfedések száma, azaz a kérdések időviszonylat tekintetében „átsúsznak” egyik korszakból a másikba, átfelnek az időhatárokon, ami természetes jelenség. A szempontrendszer kialakítása során egyrészt igyekeztünk a hagyományos kategóriákat alkalmazni (ókor, reneszánsz stb.), másrészt hangsúlyozottan figyeltünk a gyűjtőkör szempontjából kiemelt időszakokra (XX., XXI. század).

Kiderült, hogy viszonylag meggyőző többségben van jelen a könyvtár szempontjából kiemelt fontosságú kortárs irodalom (XX. század és XXI. század). Közel 45 százalékos az előfordulási aránya a többivel szemben. Ez egyrészt utalhat arra, hogy valóban lényegesen magasabb a kortárs szerzők iránti érdeklődés aránya, de esetleg megkockáztatható az a feltevés is, hogy olvasóink zöme nagyon is tudatosan választja könyvtárunkat kortárs irodalmi témák iránti kutatása során.

A mintában igen hangsúlyos helyet foglalnak el azok a kérdések, amelyek átfogó jellegűek, azaz valójában nem köthetők pontosan egy-egy konkrét korszakhoz. (A „történetiség” kérdései főként az irodalmi vonatkozású témáknál fordulnak elő nagy számban, de érinthetik a nyelvészetet, a nemzetiségi létet vagy egyéb keresett, ám a gyűjtőkörbe kevésbé vagy egyáltalán nem tartozó kérdéseket is.) E kérdések előfordulási aránya a mintában 36 százalék.

A magyarázat az lehet, hogy általánosságban fokozott az érdeklődés a történetiség mint a vizsgálati módszer iránt a kutatásban. Azonban nem szabad elmennünk a mellett a tény mellett sem, hogy sok kérdés, amely teljes mértékben kívül rekedt az időszempontokon, szintén ide került (pl. nyelvi módszertan.)

A jövőre nézve hasznos tapasztalatként leszűrhetjük, hogy nem mellőzhető a további vizsgálatok során az „egyéb” kategóriába sorolt kérdések részletezőbb felbontása. Elképzelhető ugyanis, hogy érdekes és hasznos háttéranyag gyűlik össze feltárásukkal a kézikönyvtár fejlesztéséhez, alakításához, illetve az egyéb tájékoztatási segédletek igényekhez alkalmazkodó beszerzéséhez. Nem meglepő, hogy a második helyen a XIX. századot érintő kérdések következnek, s az időben visszafelé haladva egyre csökken a számuk.

Utólag elmondható, hogy az eddig használt viszonylag nagy időhatárokat szükséges szűkíteni. Az árnyaltabb értékelés érdekében szükséges tovább bontani, különösen az irodalomtörténetben elfogadott viszonylagos korszakhatárok figyelembevételével.

Jelleg

Nagyon lényeges szempont a kérdések jellege: azaz hogy az olvasó milyen „mélységben”, mennyire a részletekre kiterjedően érdeklődik egy téma iránt? Mit szeretne a válasszal kezdeni: pontosan mihez is kéri a segítséget, mihez gyűjti az

információt? Nagyon fontos hangsúlyoznunk azt, hogy munkánk során arra törekszünk, hogy az olvasó által feltett kérdésre adjunk választ, az ő kérését teljesítsük. Még tovább megyek: egy pontos, körülhatárolt, mélységében feltárt kérdésre adjunk adekvát szakirodalmi választ.

A feldolgozás során az olvasói szándék rögzítésére tettünk kísérletet: mire van szüksége, milyen feladatok megoldásához keresi fel a könyvtárat? Ez az ő szempontjából a primer igény. A könyvtárunknak pedig egyértelműen azt jelzi, hogy milyen minőségű munkára kell felkészülnie, ha meg akar felelni az olvasói elvárásoknak.

Az adatfelvitel során a következő kategóriákat alkalmaztuk:

- Kiselőadás
- Szakdolgozat
- Milyen formátumú információt kér (folyóirat-cikk, full-text stb.) az olvasó?
- Egyéni igények, egyéni érdeklődés
- Műfordítás
- Egyéb

A kérdéskör kapcsán a maga teljes valóságában szembesültünk a tényleges olvasói igényekkel. Az adatok feldolgozása során egyértelműen bebizonyosodott, hogy szakkönyvtári szempontú gyűjteményfejlesztésünk valós olvasói igényre, tényleges keresletre támaszkodhat.

A kérdések túlnyomó többsége ugyanis valóban szakirodalmi kutatás volt: 52 százalék szakdolgozathoz keresett anyagot, 34 százalék pedig kiselőadásra (szemináriumi dolgozatra, OKTV-re, évfolyamdolgozatra stb.) készült fel az általunk kapott információkból. A kettő együttes előfordulási aránya 86 százalék, ami jó eredménynek számít, és még ebben a viszonylag kis mintában is meggyőzően hat. A könyvtárra nézve pedig megerősíti a minőségi munka irányába történő fejlesztés kívánalmát.

Nyelv – munkanyelv

A következő, a vizsgálat céljait tekintve meghatározó kérdéskör a nyelvi tényező volt. Mi a kérdések megoldásának „munkanyelve”? A mindennapok során azt tapasztaljuk, hogy nálunk is egyre emelkedik az angol nyelvterületek irodalma iránti érdeklődés, és nő a nyelvtudományi kérdések száma is. „Kis nyelvek” esetében közvetítőnyelvként is sokan használják az angolt. Ez vonatkozik a gyűjtőkörünkbe kevésbé vagy egyáltalán nem tartozó szakterületek szakirodalmának a kutatására is.

Az is tény, hogy talán mi vagyunk az egyetlen könyvtár az országban, ahol a tájékoztatást végző kolléga második kérdése (ha nem az első!) az olvasóhoz egész biztosan az, hogy „milyen nyelven” szeretné a kért, keresett információt, ugyanis ettől függően nyúlunk a különböző tájékoztatási segédletekhez.

Az angol mint munkanyelv és mint vizsgálandó nyelvi és irodalmi téma is domináns szerepet játszik. A kérdések megoldásakor közel 50 százalékban kellett angol nyelvű anyagot keresnünk az olvasónak. Fontos szempontnak tekintettük előzetes céljaink felállításakor azt, hogy képet kapjunk arról, hány szakdolgozat megszü-

letéséhez járulunk hozzá angol nyelvű szakirodalommal, információval. Ez ugyanis a „mélységi mutatók” sorát tovább árnyalhatja. Az adatok azt jelzik, hogy a 97 szakdolgozathoz 56 esetben angol nyelvű információt kértek, 29 esetben pedig német nyelvű anyagot. A kettő együtt az összes szakdolgozat 87 százalékát adja.

Kiselőadáshoz 36 esetben kerestek angol nyelvű anyagot, 14 esetben németül kértek információt. Az összes angol forrást használó szakdolgozat közül 37 irodalommal foglalkozott, és ebből 26 kérdés a XX–XXI. századi kortárs irodalmat vizsgálta.

Az angol nyelvet a német követi, 26 százalékos előfordulással.

Elgondolkodtató a magyar mint munkanyelv 13 százalékos aránya. Érdeemes lenne talán ezt is részleteiben feltárni a későbbiek során, mennyiben munkanyelv a magyar, mennyiben a téma sugallja a nyelvhasználatot, mennyiben olvasói nyelvismeret-hiány az oka?

A többi „nagy” nyelv (francia, spanyol, orosz, olasz stb.) munkanyelvként való alkalmazása kiegyenlített, a „kis”, periférikus nyelvek (egyéb szláv nyelvek, északi nyelvek, keleti nyelvek, afrikai nyelvek) előfordulása a mintában elenyésző.

Mindenféleképp tanácsos ezt az adatot több szempontból is végiggondolni: a gyűjtemény arányainak kialakításában, az adatbázisaink építésének „merítési” szempontjainál, a beszerzett dokumentumok típusait tekintve, a helyben használat és kölcsönzés arányainak viszonylatában, a tájékoztatást végző kollégákkal szemben támasztott alapvető követelmények felállításánál stb.

Segédletek

Talán legnagyobb érdeklődéssel vártuk a tájékoztatásunk „alfáját és omegáját” jelentő tájékoztatási segédletek használatáról árulkodó adatokat: milyen tájékoztatói apparátussal kísérlik megoldani a kollégák a referenzs kérdéseket? Ahogy arra a bevezetőben már utaltam, evidenciának vettük, hogy először saját számítógépes katalógusunkban és az általunk fejlesztett adatbázisokban keresnek választ, majd az így kapott adatokat egészítik ki a tájékoztató apparátus egyéb elemeivel.

A szakirodalmi tájékoztatás fontos része a forrástájékoztatás is. Előfordulhat, hogy az olvasó látszólag eredménytelenül, mégis pontos elérhetőségekkel, bibliográfiai adatokkal távozik tőlünk egy másik, a céljainak sokkal inkább megfelelő könyvtárba.

A referenzskérdések megoldásánál a következő segédletek állnak a rendelkezésünkre:

A) A könyvtár által épített adatbázisok terén:

- számítógépes katalógus, amely a teljes állomány adatait tartalmazza,
- nemzetiségi kérdésekkel foglalkozó adatbázis (1992-től),
- műfordítások adatbázisa (1987-től),
- világirodalmi cikkek tartalomjegyzékai (2000–2003).

B) A rendelkezésre álló, legkedveltebb külföldi adatbázisok:

- Modern Literary Analysis (MLA) on-line (1963-tól),
- Contemporary Authors (CA) on-line (kb. 100 000 amerikai és egyéb külföldi szerző található benne),

- EBSCO on-line (Academic Search Premier és MasterFILE Premier 1975-től),
 - Bibliographie der Deutschen Sprach- und Literaturwissenschaft (GER) (1990-1999) (CD-ROM),
 - Digitale Bibliothek (DB) (több kötete, pl. Deutsche Literatur von Lessing bis Kafka, Killy Literaturlexikon, Goethe összes stb.) (CD-ROM),
 - Linguistics and Language Behavior Abstracts (LLBA) (1973-tól kb. 2000 folyóirat-cím feldolgozásával készül) (CD-ROM).
- C) A tájékoztatást segítő egyéb elektronikus források a magyar könyvtári rendszeren belül:
- ODR,
 - MOKKA,
 - NPA,
 - MNB,
 - MATARKA,
 - FSZEK irodalmi adatbázisa (CD-ROM),
 - Pressdok (CD-ROM) stb.
- D) Egyéb eszközök:
- Internetes keresők, külföldi könyvtárak weblapjai, vásárolt CD-ROM-ok, hagyományos dokumentumok, egyéb.

Mint az a szaktájékoztatók körében bizonyára ismeretes, az MLA/CA világ-irodalmi on-line adatbázis hihetetlenül gazdag a témák, a felhasznált nyelvek és a naprakészség tekintetében. Ha tehát valaki idegen nyelven szeretne irodalmi témát feldolgozni, akkor előszeretettel fordulunk ehhez a szolgáltatáshoz. (Nemrégiben vendégünk volt a cég képviselője, aki elismerően szólt az adatbázis magyarországi használatáról, és megemlítette, hogy az OIK e tekintetben kiemelkedik a többi magyar partner közül. A 2004. márciusi adatok szerint 218 esetben fordultak kollégáink az adatbázishoz konkrét kérdéssel, és 933 találatot kaptak a kutatáshoz, ebből 150 full-textes forrás volt. Az adatokból az is kiderül, hogy egy-egy alkalommal átlagban 13 percig használtuk információkeresésre az adatbázist.)

Az eddig leírtakat a számok is igazolják: az MLA/CA 22 százalékos aránya a válaszadásban meggyőzőnek tűnik. Érdeemes hangsúlyozni, hogy nemcsak bibliográfiai és biográfiai tájékozódásra használjuk, hanem teljes szövegű tanulmányokat, lexikon-szócikket is keresünk benne. A szakirodalmi tájékoztatás szerves része nagy megbízhatósággal, naprakészen áll az olvasók és a kollégák rendelkezésére.

Mint minden nyilvános könyvtár ma Magyarországon, mi is hozzáférünk az EBSCO-adatbázishoz. Szakkönyvtári jellegünknek leginkább az Academic Search Premier és a Newspaper Source felel meg. Az EBSCO segítségével ma már azoknak az olvasóknak is tudunk segíteni, akik olyan kérdéssel fordulnak hozzánk, amely nem illeszkedik a könyvtár gyűjtőkörébe (pl. MasterFILE Premier, ERIC).

Az adatok feldolgozásakor elvégeztük azt az összevetést is, amely a segédletek általános használatára vonatkozik (azaz egy kérdés esetében hány segédletet alkalmazunk a válaszadásban). Az adatok szerint vizsgált időszakban a rögzített segédlethasználatok száma összességében 390 volt.

Ezek megoszlása hosszú távon tanulságos útmutatóul szolgál:

- 1 keresésnél 8 segédletet használtak a kollégák – 1 alkalommal;
- 1 keresésnél 6 segédletet használtak a kollégák – 1 alkalommal;
- 1 keresésnél 5 segédletet használtak a kollégák – 3 alkalommal;
- 1 keresésnél 4 segédletet használtak a kollégák – 24 alkalommal;
- 1 keresésnél 3 segédletet használtak a kollégák – 37 alkalommal;
- 1 keresésnél 2 segédletet használtak a kollégák – 54 alkalommal;
- 1 keresésnél 1 segédletet használtak a kollégák – 55 alkalommal;
- 1 keresésnél 0 segédletet használtak a kollégák – 14 alkalommal.

E legutóbbi adat azt jelenti – remélhetőleg –, hogy a kérdések megoldásánál 14 alkalommal elegendőek voltak a gyűjteményünk által kínált lehetőségek.

Eredményesség

A könyvtár feladata ma olyan szolgáltatások biztosítása és olyan gyűjtemény kiépítése, amely megfelel a felhasználói igényeknek is.

Ebből a szempontból megnyugtató az az eredmény, amit az adatlapok feldolgozásakor kaptunk: a rögzített kérdések 95 százalékára az olvasók szerint elfogadhatóan válaszolt a könyvtár, a könyvtáros. Csupán néhány esetben volt megoldhatatlan a helyzet a mi könyvtárunkban.

Ez a következőkkel magyarázható:

- gyűjtőkörünktől nagyon messze esett a keresett téma, és munkanyelvként az angol sem volt elfogadható az olvasó számára;
- az olvasó nem tudott olyan, meghatározott paramétereket tartalmazó kérdést megfogalmazni, amelyre a rendelkezésre álló eszközökkel keresni tudunk volna;
- nem sikerült olyan problémaorientált kommunikációs helyzetet teremteni az olvasó és a könyvtáros között, amely eredményre vezethetett volna.

Természetesen annak megítélése sem egyszerű, hogy mit tekintünk eredményes tájékoztatásnak. A kollégákkal igyekeztünk előzetesen minden apró momentumot tisztázni az egyes szempontok értékelése kapcsán, mégsem kerülhető el a szubjektivitás lehetősége az esetek mérlegelésekor.

Tovább?

Megerősíti az előbb mutatott hatékonyságot az, hogy az olvasót kérdésével továbbirányítottuk-e valamely más könyvtárba? Szükségesnek ítéltük-e a könyvtárközi kölcsönzés igénybevételének a javaslatát az olvasó számára?

Az erre a szempontra adott válaszok alapján megállapíthatjuk, hogy 16 alkalommal hazai könyvtárat, 6 alkalommal pedig külföldi könyvtárat is bevontunk a minél teljesebb válaszadás érdekében. Ez összességében a kérdések 11 százaléka.

A legtöbb olvasót megválaszolando kérdéssel – szinte azonos nagyságrendben – az ELTE-re, a FSZEK-be és az MTA könyvtárába küldtük. Ezekben az ese-

tekben nem is volt szükség tényleges könyvtárközi kölcsönzésre, hiszen az olvasó számára is egyszerűbb volt a személyes megkeresés a bibliográfiai adatok ismeretében.

Az így megoldott kérdések száma 21, összességében pedig 43 esetben kellett vagy volt célszerű továbbirányítani az olvasó kérését más könyvtárakba. Az ilyen esetek száma az összes vizsgált kérdés 23 százaléka. Ez jó arány.

Megnyugtató, hogy az olvasó akkor is kap a továbblépésre támpontot, ha ön-maga esetleg ezt nem is igényelné.

Következtetések

- A következetesen fejlesztett gyűjtemény megbízhatóan nyújt segítséget azoknak az olvasóknak, akik a gyűjtőkörbe tartozó szakterületeken keresnek szakirodalmat. E gyűjtőkörrel olvasóink nagyobb része tisztában van, és tudatosan keresi fel könyvtárunkat.
- Még mindig sok azonban azoknak a potenciális felhasználóknak a száma, akik nem tudják, hogy miért is érdemes igazán hozzánk fordulni. Általánosságban elmondható, hogy mindenki próbálkozik, akinek idegen nyelvű anyagra van szüksége. Jó lenne, ha széles körben tudnánk tudatosítani azt, hogy mi található nálunk, miben tudunk mi segíteni, és mi az, amiért más könyvtárhoz célszerű fordulni.
- A szolgáltatásaink terén – a tájékoztatást leszámítva – nem vizsgálódunk. Itt csak tapasztalati adatok alapján mondhatjuk, hogy a helyben használat messze megelőzi a kölcsönzést. Tudjuk, hogy több a helyben használatra rendelkezésre álló anyag, mint a kölcsönözhető dokumentum a gyűjteményben. Ezt a tényt az olvasói szokások változásának a tükrében érdemes felülvizsgálni, és a gyűjteményt eszerint fejleszteni.
- A nyelvi arányokra vonatkozóan beigazolódtak előzetes elképzeléseink. Domináns nyelv az angol, ezt a német követi, majd a többi nagy nyelv, „fej-fej mellett”: a spanyol és a francia, valamint az olasz, az orosz.
- Gyűjteményünk közel 10 százaléka angol nyelvű szak- és szépirodalom. A legjobb és leggyakrabban használt adatbázisainkban is az angol nyelv dominanciája érvényesül.
- Az angol nyelv dominanciája tekintetében a későbbiekben érdemes lesz azt is megvizsgálnunk, hogy mennyiben „munkanyelvről” és mennyiben „célnyelvről” van szó.

Az olvasói igények figyelembevételénél tekintettel kell lennünk szakkönyvtár voltunkra. Nem mindent, de meghatározott szempontok szerint – a hazai igényeket alapul véve – igenis mindent kell gyűjtenünk és szolgáltatnunk. Ezt tükrözte vissza a vizsgálat is. A domináns témák és nyelvek használati adatai egybevágóak a gyűjteményfejlesztés főbb célkitűzéseivel.

Úgy érezzük, hogy eddigi adatgyűjtő, feltáró és ellenőrző munkánk folytatása elkerülhetetlen, hiszen szükségünk van a következő adatok megismerésére is:

- a zenei szaktájékoztató jellemzői;
- a kölcsönzési és a referenz kérdések adatainak az összekapcsolása;

- a vásárolt adatbázisok meta- és a forrásadatai viszonyításának elemzése;
- a nyelvi dominancia okainak feltárása, következményeinek az érvényesítése;
- a tematikai megoszlás következményei: ezek megjelenítése a gyűjtemény-fejlesztésben;
- a „korszakok” mélyebb megismerése;
- a nem deklarált olvasói igények („egyéb kérdések”) részletes, tartalmi szempontú feltárása;
- a használók „társadalmi háttérének” feltárása.

ÖSSZEZGÉS

Elmondhatjuk, hogy vizsgálatunk eredményesen zárult: választ kaptunk a legalapvetőbb általunk megfogalmazott kérdésekre, s magyarázatot néhány bizonytalan, eddig még nem tisztázott jelenségre.

A gyűjteményépítés tematikai elve és a nyelvek dominanciája bizonyítást nyert. A felhasználói szempontok szerint a tematikailag adekvát és az olvasói igényeknek is megfelelő szolgáltatások fejlesztésére kell fektetnünk a hangsúlyt.

A referenzkérdések vizsgálata hasznosnak bizonyult. A folyamatos adatgyűjtést nem szabad abbahagyni, hanem az eddigi tapasztalatok felhasználásával a kérdéseket bizonyos szempontok szerint még részletesebb vizsgálat alá kell venni. Jó lenne az eredményeket a hasonló feladatkörrel rendelkező könyvtárak tapasztalataival is összevetni.

Sóron Ildikó

A Könyvtári Intézet Gyűjteményépítési információs osztályának on-line szolgáltatásai

Néhányan az olvasók közül bizonyára emlékeznek arra a rövid hírre, amely az év elején jelent meg e lap hasábjain, és arról szólt, hogy a Könyvtári Intézet Gyűjteményépítési információs osztályának feladatköre ez évtől megváltozott, korábban nyújtott, lényegében egyetlen szolgáltatása, az Új Könyvek szerkesztése helyett sokféle – elsősorban az állományépítéssel kapcsolatos – új feladatot vállalt. Akkor azt ígértük, hogy a változásokról, új tevékenységünkről tájékoztatást adunk majd honlapunkon és a könyvtári szaksajtóban is. Úgy érezzük, háromnegyed év elteltével, ha nem is munkánk egészéről, de bizonyos metszeteről mindenképp érdemes számot adnunk. Olyan szolgáltatásokat szeretnénk bemutatni, amelyek a könyvtáros társadalom egészének az érdeklődésére számot tarthatnak. Ezek pedig az osztálynak a Könyvtári Intézet honlapján megjelenő on-line szolgáltatásai.

Írásunkat nemcsak beszámolóknak, hanem elsősorban figyelemfelkeltőnek szántuk, hiszen az internetes szolgáltatások akkor tölthetik be igazán feladatukat, ha

eljutnak – divatos marketing-kifejezéssel élve – a célközönséghez, az érdekeltek értesülnek róla, használják, és javaslataikkal hozzájárulnak a szolgáltatások továbbfejlesztéséhez, jobbá tételéhez. A következőkben ezeket a szolgáltatásokat, céljaikat, használatuk mikéntjét szeretnénk megismertetni az olvasók minél szélesebb körével. A szolgáltatások ismertetésénél nem fontossági sorrendet állítottunk fel (nem is tennénk, tehetnénk ilyet, hiszen „könyvtárosa válogatja”, mit tart ezek közül a legfontosabbnak), hanem valamiféle logikai rendet követünk.

Állománygyarapítási portál

Az osztály fő feladatkeréből adódóan (Gyűjteményépítési információs osztályról lévén szó) először a gyűjteményépítéshez, az állománygyarapításhoz szolgáló segédleteket kívántunk létrehozni, ezeket *Állománygyarapítási portál* címmel találják a honlapunkon.

Több szolgáltatás tartozik hozzá, érdemes ezekről egyenként és részletesebben is szót ejteni.

Fölőspéldányok a könyvtárakban

A könyvtáros kollégáknak nem kell bizonygatni, hogy az egyik könyvtárban valamilyen okból (például a gyűjtőkör megváltozása, könyvtárösszevonás következtében stb.) fölöslegessé vált könyvtári dokumentumok másutt hiányozhatnak, és kiválóan alkalmasak példányszám-kiegészítésre, elveszett, megrongálódott dokumentumok pótlására. A régi gyakorlat e dokumentumok további hasznosítására (miután az Országos Széchényi Könyvtár – 3/76. KM–PM rendeletben hivatkozott – Könyvelosztója gyakorlatilag megszűnt) a jegyzékeknek a gyűjtőköri szempontból számításba vehető könyvtárak közötti köröztetése volt. Ezt váltotta fel a korszerű számítógépek és az internethasználat széles körű elterjedésével a fölőspéldány-jegyzékeknek a könyvtárosok levelezőlistáján, a Kataliston való közzététele. Az elmúlt években számos írás, hozzászólás látott napvilágot ezen a fórumon arról, hogy a hosszú, esetenként több száz tételes fölőspéldány-jegyzékek fölöslegesen terhelik az eredetileg nem ezzel a céllal létrehozott levelező fórumot, és jó lenne ezek számára egységes webfelületet kialakítani. Ezt tettük meg mi 2004 elején.

Ez az Állománygyarapítási portálról elérhető, *Fölőspéldányok a könyvtárakban* című felület tartalmaz egy fölőspéldány-bejelentő lapot, amelyen a felajánló könyvtár neve, elérhetősége, a kapcsolattartó személy neve mellett a felajánlott dokumentumok legszükségesebb adatait kérjük feltüntetni. (Természetesen nem kötelező ezen a lapon megtenni a felajánlást, hiszen nem megnehezíteni, hanem megkönnyíteni kívántuk a könyvtárosok munkáját, tehát elfogadunk bármilyen formában megírt jegyzéket.) A használó előtt a *Fölőspéldányok* felíratra kattintva megjelenik mindazon könyvtárak táblázatba foglalt jegyzéke (a felajánlott dokumentumok típusának és témájának megjelölésével), amelyekről adott időpontban válogatni lehet. A könyvtár nevére kattintva pedig megjelenik maga dokumentumokat felsoroló jegyzék. Amikor új jegyzék kerül fel a honlapunkra, a kollégákat a Kataliston ennek tényéről értesítjük. Ha a felajánló könyvtár által a válogatásra megjelölt határidő lejár, a fölőspéldány-jegyzéket eltávolítjuk a kínálatból, és a

Fölőspéldány-archívumba helyezzük. Az archívum segítségével tehát az is nyomon követhető, ki, mikor, milyen fölőspéldány-jegyzéket küldött. A könyvtárak a dokumentumokra vonatkozó igényeiket továbbra is közvetlenül a felajánló könyvtárnak jelenthetik be a megadott címen, telefonszámon, faxon, e-mail címen stb. Úgy tapasztaljuk, hogy a kollégák megszokták, használják, és reményeink szerint egyre többen megismerik és megkedvelik ezt a szolgáltatást, amely megítélésünk szerint hasznos feladatot tölt be a könyvtárak állománygyarapításában és a könyvtári vagyon megőrzésében és hasznosításában.

Könyvplusz

Ugyancsak az Állománygyarapítási portálon látható e különös nevű szolgáltatás, amelynek megszervezésekor abból a korábban sokszor megfogalmazott kritikai észrevételből indultunk ki, hogy bár az Új Könyvek (amely 2004 óta teljes egészében a Könyvtárellátó Közhasznú Társaság szerkesztésében és kiadásában jelenik meg) valóban a hazai könyvtermés legnagyobb részét ismerteti, ugyanakkor bizonyos kiadók, elsősorban a könyvkiadással is foglalkozó intézmények kiadványai jobbára hiányoznak a kínálatból. Ezt a hiányt szeretjük volna csökkenteni azzal, hogy az Országos Széchényi Könyvtár kötelempéldányai alapján gyorstájékoztató jellegű információkat nyújtunk az Új Könyvekben nem szereplő kiadókról és kiadványaikról. A gyorsaság miatt természetesen itt csak a legszükségesebb azonosító adatok közlésére szorítkozhatunk, de a művekről szóló tájékoztatást kiegészítjük a kiadók címadataival is, így az érdeklődők a beszerzés lehetőségéről is tájékozódhatnak. A hetenként frissített Könyvplusz adatbázisban a könyvanyagot egy igen egyszerű és speciális szakrend szerint rendeztük, amelyben témák szerint lehet keresni, de a jegyzék elejétől végig is áttekinthető, elolvasható. Kötelességünknek tekintjük, hogy „naprakész” információkkal rendelkezünk az Új Könyvekben szereplő kiadókról, ezért ha e téren változás történik, és ott, a nyomtatott lapban korábban nem szerepelt kiadó tűnik fel, annak kiadványait a Könyvpluszban tovább nem regisztráljuk. Őszinte örömmel látjuk, hogy – talán a mi munkálkodásunknak köszönhetően is – egyre több olyan kiadó kerül a Könyvtárellátó látókörébe, amelynek kiadványairól korábban mi számot adtunk.

Tankönyvek és tankönyvkiadók

A portál harmadik szolgáltatása elsősorban az iskolai könyvtárosok munkáját hivatott segíteni, és egyrészt az aktuális tanév tankönyveiről, másrészt a tankönyveket, továbbá a tanítást, tanulást segítő műveket megjelentető kiadókról nyújt tájékoztatást. A kiadók ilyen szempontú összegyűjtése a saját munkánk, a tankönyvek áttekintése érdekében pedig az Oktatási Minisztérium honlapján található adatbázishoz (*Hivatalos tankönyvjegyzék és adatbázis*) irányítjuk a használókat. Bár nem a legfrissebb adatokat tartalmazza, de sokféle keresési lehetősége okán itt szerepeltetjük 2000/2001-es tanév tankönyveiből a Tankönyvesek Országos Szövetsége által készített összeállítást (*A tankönyvválasztást segítő jegyzék*) is.

Az Állománygyarapítási portálról elérhető még a KFKI összeállításában készülő és rendszeresen karbantartott kiadói címjegyzék is (*A hazai könyvkiadók és könyvterjesztők címadatai*).

Ugyancsak erre a portálra terveztük az előkészületben lévő szolgáltatásunkat, amely a külföldi könyvek és folyóiratok beszerzéséhez, megrendeléséhez kíván

segítséget nyújtani a gyarapító könyvtárosoknak azáltal, hogy ezek beszerzési forrásait veszi számba.

Könyvtárépítési és -berendezési információk

A különféle pályázatok kapcsán, a könyvtárak tervezett átalakítása, berendezések vásárlása, a könyvtárak költöztetése során a kollégák sokszor kénytelenek sok időt, energiát igénylő kutatásokat végezni a szükséges információk (eszközök, cégadatok, nevek, címek stb.) megszerzése érdekében. Az ő munkájuk megkönnyítésére, a tudnivalók gyors áttekintésére hoztuk létre és indítjuk el a közeli jövőben a Könyvtári Intézet honlapján a *Könyvtárépítési és berendezési információkat* tartalmazó oldalt. Itt szerepelnek majd (válogatva) az utóbbi tizenöt évben épített, illetve felújított, átalakított hazai könyvtárak adatai.

Kitartó és alapos kutatómunkával igyekeztünk felderíteni, hol történt az adott időszakban bármiféle könyvtárépítés, bővítés, átalakítás. A több száz könyvtár közülük választottuk ki a jelentősebb arányú bővítéseket, amelyeket a lényegesen kisebb számú új könyvtárépülettel együtt méltónak tartottunk a bemutatásra. A könyvtárak visszajelentkezései alapján kerültek azután ezek az épületek (az építészre, a kivitelezésre, a belsőépítésre, a könyvtár berendezésére, illetve az új vagy átalakított könyvtárépületre vonatkozó adatok) ebbe a színes fotókkal, alaprajzokkal illusztrált „katalógusba”, amely szükségszerűen csupán válogatást ad az ország utolsó másfél évtizedének könyvtárépítési munkálatairól. Összeállításunkat azzal nem titkolt szándékkal készítettük, hogy a majdan könyvtárat építtetni, átalakíttatni szándékozó kollégák megismerhessék az ilyen irányú gyakorlatot, címekhez, adatokhoz jussanak, mintát, ötleteket meríthessenek belőle. Ugyancsak a segítségnyújtás szándéka vezettet bennünket, amikor igyekeztünk számba venni a könyvtári bútorok, berendezések gyártásával, forgalmazásával, könyvtárak költöztetésével foglalkozó cégeket, és megadni elérhetőségi adataikat. Könyvtári referenciákra is történik utalás, a cégek megadták, hogy mely könyvtár számára szállítottak bútorokat. (Közülük nem egy a könyvtárépítési részben is szerepel!).

Már a honlapon van, de rövidesen erre a weboldalra kerül majd *A fogyasztókkal élő olvasók könyvtárhasználatát segítő speciális eszközök* bemutatása és beszerzési forrásai feltüntetése, illetve ide szántuk, és előkészületben van a könyvtári dokumentumküldő szoftverekkel – első lépésben az Ariellel – kapcsolatos tudnivalók ismertetése (*Ariel-információk*).

Külföldi és hazai készítésű on-line adatbázisok, bibliográfiák

Rövidesen látható lesz a Könyvtári Intézet megújuló honlapján, a *Tevékenységek, szolgáltatások* fő menüpontban, *Adatbázisok, jegyzékek* cím alatt az az összeállítás, amelyben első lépésként a hazai könyvtárakban létrehozott saját fejlesztésű, illetve a könyvtárakban használatos hazai és külföldi on-line bibliográfiai adatbázisokat mutatjuk be. A használók szempontjait szem előtt tartva két csoportba osztottuk az adatbázisokat: a bárki számára bárhol szabadon hozzáférhetőkre, valamint a korlátozottan (csak helyi hálózaton keresztül) használhatókra. Mindkét csoportban vannak hazai és külföldi fejlesztésű adatbázisok. A használat és keresés második szempontja a tárgyi megközelítés: a tárgyszavak általunk összeállított jegyzékéből ki-ki kiválaszthatja az őt érdeklő témát, és eljut azokhoz az adatbázi-

sokhoz, amelyekben a továbbiakban érdemes keresgélnie, ha szakirodalmi információhoz kíván jutni. Ezzel az összeállítással nemcsak a könyvtárosok tájékozódását és tájékoztató munkáját kívánjuk segíteni, de a könyvtárhasználókat is, megtudhatják belőle, mely adatbázisokhoz mely könyvtárakban férhetnek hozzá.

Ugyancsak az Adatbázisok, jegyzékek sorában szerepel majd a *Hungarológiai kézikönyvtári jegyzék*, amely lényegében az ETO egyszerűsített szakrendjét követve tartalmazza azoknak a könyveknek a bibliográfiai adatait, amelyek megléte, beszerzése a külföldi hungarológiai intézetek, a külföldi magyar tanszékek könyvtárai, a külföldi magyar intézetek könyvtárai számára fontos lehet. Természetesen a jegyzék csak ajánló jellegű, és évről évre frissítjük a megjelenő és a „gyűjtőkörbe” vágó könyvek adataival. A jegyzéket el lehet olvasni egyvégtében is, le lehet tölteni, de lehet benne keresni a fő szakcsoportok szerint, illetve a szerző(k) neve és a mű címe szerint is.

A Gyűjteményépítési információs osztály valamennyi itt bemutatott szolgáltatására vonatkozik, hogy nem tekintjük őket lezártnak. Többségük az információk változásai miatt eleve folyamatos frissítésre, karbantartásra szorul, ezeket természetesen időről időre elvégezzük. Másokat pedig a használói igényeknek, az érdeklődés változásainak megfelelően kívánunk bővíteni, tökéletesíteni. Éppen ezért nem pusztán udvariassági formula a részünkről, a kérés, hogy várjuk a könyvtáros kollégák észrevételeit, javaslatait. Valamennyi szolgáltatásunknál feltüntettük annak a munkatársnak az e-mail címét, akinek a változtatási, módosítási, kiegészítési javaslatokat a kollégák, a használók elküldhetik, hiszen olyan szolgáltatásokat szeretnénk nyújtani, amelyeknek a hazai könyvtárosok közül minél többen hasznát látják.

Hölgyesi Györgyi

Állománygyarapítási portál

A Könyvtári Intézet a hazai és határon túli magyar könyvtárosok munkájának támogatására, állománygyarapítási és igazgatási tevékenységük segítésére hozta létre honlapján az Állománygyarapítási portált. A könyvtárak gyűjteményépfítése, a különféle dokumentumok beszerzése érdekében hasznosnak ígérkező információkat szeretnénk itt közölni, illetve egy helyről könnyen elérhetővé tenni. Éppen ezért a portál kínálatát az igények és a lehetőségek szerint fokozatosan újabb szolgáltatásokkal kívánjuk bővíteni, továbbá arra törekszünk, hogy az adatokat, változásokat nyomron követve fissa és megbízható információkkal álljunk az érdeklődők --- reményünk szerint --- egyre szelesebb körének rendelkezésére.

Választható szolgáltatások:

- Könyvplusz
- Főispéldányok a könyvtárakban
- Tankönyvek és tankönyvkiadók
- A hazai könyvkiadók és könyvterjesztők címadatai (KFKI)

A bírósági könyvtárak Magyarországon 1998–2003

A Bírósági Könyvtárosok II. Országos Konferenciája

A Zala Megyei Bíróság 2004. április 27–28-án rendezte meg a Bírósági Könyvtárosok II. Országos Konferenciáját Zalaegerszegen a Zala Megyei Bíróságon.

Több oka volt annak, hogy ismételten vállalkoztunk erre a feladatra.

Egyrészt ezt a konferenciát tisztelgésül szántuk könyvtárunk névadója, Degre Alajos halálának 20. évfordulójára és könyvtárunk fennállása 10. esztendejének megünneplésére.

Másrészt oka volt az is, hogy megint olyan helyzet alakult ki a bírósági könyvtárakban, amikor elengedhetlenné vált a konszenzus keresése igen fontos kérdésekben, olyanokban, amelyekben egy-egy megye az önálló döntését nem függetlenítheti a többiektől.

Ezeknek a kérdéseknek a felvetéséhez, megbeszéléséhez, gondjaink megoldásához szerettünk volna ezzel a konferenciával megfelelő keretet és feltételeket biztosítani.

I. ELŐZMÉNYEK

1. A bírósági könyvtárakkal foglalkozó szakmai témájú vizsgálódások közül elsőnek tekinthető felmérést, amely a megyeszékhelyek jogi információellátását volt hivatva felmérni, az Igazságügyi Minisztérium a KMK-val együttműködésben készítette. Ennek következménye egy továbbképzési nap volt 1987-ben, amelynek központi témája a könyvtárosi ismeretek, technikák megismertetése volt.¹
2. 11 évvel később, 1998-ban a Zala Megyei Bíróság kezdeményezésére kérdőívvel mértük fel a bíróságok könyvtári állományát, személyzeti és egyéb viszonyait.

Az akkori összejövétel megszervezését az új könyvtári törvény megjelenése, a könyvtárak közötti párbeszéd kialakításának és az alapvető, a működéshez szükséges dokumentumok megalkotásának kényszere tette elengedhetlenné.

A felmérés és a tanácskozás legfontosabb megállapítása az volt, hogy kevés a megfelelően képzett könyvtáros szakember ezen a területen, ebből adódóan kezeletlen az a hatalmas jogi anyag, amely a bírósági könyvtárakban felhalmozódott, s ennek a felbecsülhetetlen értékű állománynak a gondozására, megóvására feltétlenül szükség van.

A tanácskozás ráirányította a figyelmet a bírósági könyvtárakra, s az utóbbi időben érezhetően pozitív változásoknak vagyunk részesei, bár tennivaló azért még bőven van. Érdemi eredménye az lett, hogy megszülettek a könyvtárak működésének alapidokumentumai.²

3. A fenti rendezvény után hat évvel a napi munkák kapcsán felmerülő egyre több sürgősen megoldásra váró probléma volt az oka annak, hogy megint felvetődött egy találkozó megszervezésének gondolata, s a fentebb említett ünnepeinkhez igazítottuk a találkozó időpontját.

II. A KONFERENCIA ELŐKÉSZÍTÉSE – ISMÉTELT FELMÉRÉS

Az előkészítő munkálatokat az első találkozóhoz hasonlóan tavaly ősszel egy felméréssel kezdtük. A kérdőív néhány eltéréstől eltekintve azonos volt a hat évvel ezelőttivel, most is elsősorban a működés tárgyi, személyi és anyagi kérdéseiről szólt.

A felmérés résztvevői a Legfelsőbb Bíróság, a Fővárosi Bíróság, az ítéletáblák, és a megyei bíróságok könyvtárai voltak. A válaszadók száma 1998-ban 20, 2004-ben 24 volt. Egyáltalán nem reagált egy megye.

(Nem vizsgáltuk az Alkotmánybíróság könyvtárát, és nem beszéltünk az Igazságügyi Minisztérium könyvtáráról, az a magyar könyvtártörténetben példátlan helyzet áll fenn ugyanis, hogy az IM-nek nincs könyvtárosa!)

1. Tárgyi környezet

Az első kérdéscsoport a tárgyi környezetet vizsgálta.

A könyvtári munka egyik fontos, de nem a legfontosabb feltétele az önálló helyiség megléte, hiszen a bíróságokon folyó ítélkezési munka prioritása a döntő. A legnagyobb jóindulat mellett sem tud a bíróság vezetése helyet adni a könyvtár működéséhez, ha az ítélkezéshez sincs elegendő. De örömdetes, hogy a bíróságok felújításakor egyre több helyen kerül előtérbe a „könyvtár” gondolata, akár más funkcióval kiegészítve, például kollégiumi terem, konferenciaterem. Az utóbbi években örömmel értesülhettünk a szombathelyi, a győri, a pécsi és a kaposvári bíróságokon kialakított könyvtárakról, de Zalában is bővültünk, és a Keszthelyi Városi Bíróságon is méltó elhelyezést kapott a könyvtár. Jelenleg 11 bíróságon van külön teremben a könyvtár, 8 megyében pedig más célra is használt helyiségben.

2. Könyvtárosok, vagy könyvtárosi feladatokat ellátó bírósági alkalmazottak

A 2. kérdéscsoport az alkalmazottak számát, munkabeosztását és végzettségét vizsgálta.

Elég szembetűnő a változás a főállású könyvtárosok számában: az 1998-as nyolccal szemben tizenhét fő; csökkent viszont a kapcsolt munkakörben alkalmazottak száma (14-ről 9-re). A könyvtárosok összlétszáma 24-ről 31-re emelkedett. Szakirányú végzettség tekintetében ugyancsak jelentős a változás: öt helyett 14

főnek van valamilyen könyvtári képesítése (8 felső- és 6 középfokú). Jelenleg is tanulnak hárman. Ketten középfokú, egy könyvtáros kolléga pedig hamarosan felsőfokú könyvtárosi végzettséget fog szerezni.

3. A könyvtári állomány jellemzői

a) Könyvtári dokumentumok

1998-ban 257 390 kötet könyvet, bekötött folyóiratot tartottak nyilván a választó adó 20 bírósági könyvtárban. (A folyóiratok száma hozzávetőleges, mert több megyében a könyvek között tartják nyilván a tartós megőrzésre szánt folyóiratokat is.) Ugyanezen adat 2003-ban 322 875 db.

A legkisebb állományú könyvtárak 6000 kötet körüliek, a legnagyobb állománnyal, 64 540 kötettel a Fővárosi Bíróság rendelkezik. A megyei bíróságokon általában 8–12 ezer kötetes állományú könyvtárak találhatóak. A növekedés elég szembe-fűző – az utóbbi hat évben a bíróságokon 65 485 dokumentumot szereztek be.

b) A dokumentumok feltártsága

Az eszközök és módszerek sokfélesége okán az állomány feltártsága eltérő színvonalú, ezért a különböző könyvtári feladatok (kölcsonzés, témakutatás, több szempontú keresés stb.) teljesítési lehetősége állományonként eltérő.

A könyvtári dokumentumokról vezetett nyilvántartások módszere és eszközei is sokfélék: a két alapvető módszer a kézi, illetve a számítógépes nyilvántartás.

A kézi nyilvántartási formák közül az 1998-as felmérésben a következőket említették meg: analitikus nyilvántartás, könyvjegyzék+mutató, pótlapok jegyzéke, kölcsönzési füzet, kartotékos nyilvántartás, lajstrom, évenként újrakezdődő számozású leltárkönyv.

Mivel ma már nincs értelme a hagyományos feltárás folytatásának, ezért a számítógépes és a hagyományos feltárás arányát hasonlítottam össze. Ez szám szerint az azt jelenti, hogy a számítógépes feltárás megduplázódott, de arányaiban még így is csak 35 százalékot teszi ki.

A jelenleg 12 helyen alkalmazott számítógépes nyilvántartás kilencféle programot takar. Előfordul a Pesti Központi Kerületi Bíróságon alkalmazott könyvtári nyilvántartás, egyedi, házi készítésű program, valamint az a két program is, amelynek a bemutatása szerepelt a programunkban: a Kistéka és a Szirén. Szám szerint:

- 2 Kistéka,
- 3 PKKB-n alkalmazott módszer,
- 1 Szirén,
- 1 Minikönyvtár,
- 4 egyedi készítésű program.

Ez is mutatja, hogy igen nagy szükség lenne a programok összehangolására.

c) A könyvtári állományok összetétele

A különböző könyvtári állományokban könyvek, brosrák, folyóiratok, audiovizuális és elektronikus ismerethordozók találhatóak. Ezek tartalmi összetétele nem változott, de jellemzően megnőtt az elektronikus dokumentumok száma.

A könyvek körében a tételes jogi munkák és jogforrások, a jogtörténeti és dogmatikai művek, jogi szakbibliográfiák, szaklexikonok és szakszótárak, tankönyvek, az egyes jogágakat és jogterületeket érintő elméleti kézikönyvek, monográfiák és gyűjteményes munkák találhatóak. A joghoz közvetlenül kapcsolódó műveken kívül általában a társadalomtudományok körébe tartozó könyvekkel találkozunk (pl. közgazdaságtan, történettudomány, filozófia stb.).

Az időszaki kiadványállományt a hivatalos közlönyök és a jogi, valamint társadalomtudományi folyóiratok alkotják. A nem hagyományos audiovizuális dokumentumok köréből fontosságuk miatt ki kell emelni azokat a CD-ROM-okat, amelyek a jogszabálykeresések megkönnyítése és gyorsítása érdekében szükségesek. Elsősorban a Complex CD-jogtárra gondolok. A bírósági informatikai hálózat kiépítésével és az on-line elérésekkel érezhetően csökkent a könyvtárakban az ilyen irányú kérés, ugyanakkor egyre több és újabb tematikus lemez jelenik meg, amelyeknek megvásárlása elég megterhelő a bíróságok számára. Gondolok itt éppen az egyik ilyen újdonságra, az Európai Közösségi Jogszabályokra vagy a Judex adatbázisra. (Magyar Törvénytár, Kartoték, CD-Jogtár stb.)

Jellemző, hogy az on-line elérhetőségek általánossá válásával csökkent a papíralapú közlönyök beszerzése, ez elég jelentős megtakarítást is jelent.

4. Könyvbeszerzési összegek

A könyvbeszerzésre fordított éves összegek kimutatását nehezítette, hogy egyes válaszadók az erre fordított összegbe a közlönyök, folyóiratok, pótlapok költségeit is beszámították. Ezért a válaszok alapján elkészült összegzés hozzávetőleges, mégis alkalmas a költségvetési ráfordítások nagyságrendjét érzékeltetni.

1998-ban az éves beszerzési ráfordítás 88 980 000,- Ft volt, ez fedezte a 3122 kötet könyv és a szükséges folyóiratok beszerzésének értékét.

A bíróságok közül a legkevesebb könyvbeszerzési összeg 250 000,- Ft, a legmagasabb 31 527 000,- Ft volt.

A közlések alapján a beszerzett kötetszám 36–1143 között mozgott.

(Megjegyzés: az 1143-as adat rendkívüli beszerzésekből adódó szám.)

Az átlagos beszerzés 100–150 kötet között mozog.

2003-ban az összes ráfordítás 119 321 000,- Ft: 8628 kötet könyv és a szükséges periodikák ára. A legkevesebb beszerzési összeg 270 000,- Ft, kötetzámban pedig a 40. A legmagasabb 14 500 000,- Ft, kötetzámban pedig 4500 db a legtöbb.

Az átlagos beszerzési összegek 8–10 millió forint körül mozognak, a beszerzett kötetszám 400 körül.

Ma is a könyvpiac egyik legdrágább területe a jogi szakirodalom. A törvénykezés ütemét, a jogszabályi változások gyakoriságát figyelembe véve igen gyors a változás, az avulás, így az egyes kommentárok cseréjére nagyon gyakran sort kell keríteni. Évente körülbelül 200-300 olyan elméleti jogi szakkönyv, illetve kommentár, gyűjtemény stb. jelenik meg, amelyeknek átlagára 5000–15 000,- Ft között szóródik. Ez hat évvel ezelőtt 2000–3000,- Ft körül mozgott. A takarékos, szakmailag átgondolt könyvbeszerzések esetén is egy átlagos bírósági jogi szakkönyvtár szakszerű, a kívánalmaknak megfelelő számú gyarapítása több milliós költségvetési ráfordítást igényel évente.

5. A beszerzés módszerei

Az állománygyarapítás leggyakrabban

- a) kiadói ajánlatok,
- b) könyvesbolti vásárlások,
- c) ajándékozás,
- d) ritkábban könyvtárközi csere

útján történik.

(3 megyei bíróság rendszeres kapcsolatban áll a Könyvtárellátó Kht.-vel.)
Ez a helyzet az előző felméréshez képest nem változott.

III. JAVASLATOK, TEENDŐK

1. A legelső és a legégetőbb az, hogy próbáljunk megoldást találni a feldolgozás egységesítésére, integrált könyvtári szoftver beszerzésére.

A mai gyakorlat az, hogy a 24 könyvtár kénytelen megvenni nagyjából azonos könyvállományt, ezt mind a 24 könyvtár feldolgozza saját módszere szerint, több vagy kevesebb munkával. A bírósági informatikai hálózat adta lehetőségekkel élve ezt sokkal egyszerűbben és hatékonyabban meg lehetne tenni, ha közös katalógust építenénk, vagy ha legalább egymás könyvtárait láthatnánk az interneten, és a feldolgozott adatokat egymástól átvehetnénk. Különösebb anyagi ráfordítást sem igényelne ez, csak egy olyan többfelhasználós szoftver beszerzését, amely alkalmas lenne ennek a feladatnak a megoldására. Ha ez nem megoldható, akkor a beszerzések összehangolása lenne nagyon fontos éppen azért, hogy a továbbiakban a közös munkának ne lehessen akadálya a különböző, egymással nem működő rendszer.

Több bíróságon elkezdődött ezeknek a szoftvereknek a beszerzése, és kikerülhetetlen mindenhol, ahol eddig még erre nem került sor, hogy a feltárást ilyen módon oldják meg, de igen nagy a felelősség a kiválasztásnál, hiszen ezek hosszú évekre kiható választások, és a „senki nem akar kilógni a sorból” elv alapján egyfajta kiváras és tanácsstalanság érződik. Ezért is hívtuk meg a konferenciára két ilyen szoftver tulajdonosát, hogy alkalmuk legyen a kollégáknak megismerni ezek működését, előnyeit. Ez a két szoftver bejártott, megbízható, folyamatos fejlesztéssel, és megfelelő szakmai háttérrel rendelkezik ahhoz, hogy jó szívvel ajánlhassuk a könyvtárosok figyelmébe: a SZIRÉN és a KISTÉKA rendszerekről van szó!

2. Ez a lépés átvezet a következő kérdéskörhöz. Nemcsak a feldolgozott anyagok átvételére, de az egymás közti dokumentum- és információcserére is szükségünk van. Egy közös katalógus építésével kialakulhatna saját adatbázisunk, amely egyben lelőhelyjegyzék is lehetne, így egymásnak is és a könyvtári rendszer más tagjainak is tudnánk szolgáltatni a saját állományunkban nem található dokumentumokat könyvtárközi kölcsönzés keretében. Erre egyébként *A kulturális javak védelméről, a múzeális intézményekről, a nyilvános könyvtári ellátásról és a közművelődésről szóló 1997. évi CXL. törvény* is kötelez bennünket, 59. §-a rendelkezik az Országos Doku-

mentum-ellátási Rendszer (továbbiakban: ODR) kialakításáról és működtetéséről.

A törvény alapján minden könyvtárnak alapfeladata, hogy elősegítse a könyvtárak közötti dokumentum- és információcserét. A könyvtári szolgáltatást igénylőt állítja a középpontba, és kimondja, hogy a könyvtárhoz forduló használó az általa használt könyvtáron keresztül kaphassa meg a könyvtári rendszer egészében megtalálható dokumentumokat, valamint kimondja a könyvtári szolgáltatások rendszerszerű működtetésének szükségességét is.

Lefordítva ez azt jelenti, hogy a bírósági könyvtárosok a hozzájuk forduló bírákat, alkalmazottakat el kell hogy lássák a kért anyaggal akkor is, ha a saját állományukban nincsen meg a kért mű, hiszen a könyvtári rendszeren keresztül tudniuk kell más könyvtárak állományából szolgáltatni. Ehhez komoly szakmai felkészültség, szakismeret és megfelelő színvonalú technikai, számítástechnikai háttér kell, ezzel azonban ma még csak kevés bírósági könyvtár rendelkezik. Szakértői és szakfelügyelői munkáim során is fontosnak tartom a könyvtárak vizsgálatokor annak feltérképezését, hogy az adott könyvtár képes-e az ODR-szolgáltatások közvetítésére.

3. Igen fontos kérdéskör a szakmai képzések, továbbképzések kérdése. Jómagam csak tíz éve vagyok bírósági könyvtáros, de ezalatt még nem szerveztek semmilyen szakmai képzést vagy találkozót, ahol a felmerülő speciális kérdéseket megbeszélhettük volna, pedig a hozzám kérdésekkel forduló kollégák növekvő száma azt mutatja, hogy a napi munkánk során sok ilyen helyzet adódik.
4. Ezért elengedhetetlenül fontos lenne, hogy az Országos Igazságszolgáltatási Tanács Hivatala szervezeti rendjében könyvtári szakembert alkalmazzon, aki a megyei bíróságokon már működő, illetve a jövőben alkalmazni remélt könyvtári szakemberek módszertani együttműködésének támogatását, összefogását, szakmai segítségét szervezné.
5. Hasonlóan halaszthatatlan lenne a fenti feladatok megoldása érdekében az országos szakmai könyvtári hálózat létrehozása és az együttműködés kialakítása, amelynek folyamányaként sor kerülhetne a bírósági könyvtárak kezelésének korszerű, egységes informatikai szemléletű kidolgozására. Erre már az előző konferencián is kísérletet tettünk, de a kezdeti lépések megtorpantak. Most az MKE Társadalomtudományi szekciójától hívtuk meg a kérdés megvitatására Szivi Józsefnét, a szekció elnökét, bízva abban, hogy valami megoldást találunk közösen a bírósági könyvtárosok integrálására az egyesületbe. Ez egyrészt a szakmaiság elengedhetetlen követelménye, másrészt a képzések, továbbképzések ügye is rendeződne.

Az előző konferencia mottójául Frank Ignác szavait választottuk, a mai gondok megint csak ennek megismétlését teszik indokolttá.

„Az ember úgy vagyon alkotva, hogy élete fenntartására, annál inkább boldogságára, sokféle javak kívántatnak melyeket vagy a természet nagyobb kisebb bőséggel elszórt, vagy az emberek készítenek. De egynek egynek sem ereje sem ügyessége elegendő nem lévén, az okosab-

bak összeállanak társaságba; melly ha megerősödött, sokan már nagy dolgokat is végre vihetnek”

(Frank Ignác: A közigazság törvénye
Magyarhonban. Bp., 1845.)

Társadalomtudósok azt mondják, hogy az ipari forradalomból az információs társadalomba mentünk, megyünk át, és most a tudásalapú társadalom felé tartunk. Ezért a fő feladat a tudásalapú társadalom felépítése, illetve az ehhez elengedhetetlenül kapcsolt élethosszig tartó tanulás jelentőségének elismertetése. Nemesak az információs társadalom, de a demokratikus jogállam működésének is alapfeltétele az olyan könyvtári rendszer, amelyen keresztül az információk szabadon, bárki számára hozzáférhetőek. A könyvtárak feladata mindig is az volt, hogy a keresett dokumentum, információ minél rövidebb idő alatt elérhető legyen, függetlenül mind a felhasználó, mind a keresett dokumentum helyétől. Ahhoz, hogy ez a bíróságokon is megvalósulhasson, elengedhetetlenül szükségesek a fenti fejlesztések.

A II. Konferencia előadásait igyekeztünk a megoldandó feladatok köré szervezni.

Bemutattuk a kérdőíves felmérés eredményét, két integrált könyvtári szoftvert, a KISTÉKA és a SZIRÉN programokat. Megismerkedhettünk a Könyvtári Intézet és a Magyar Könyvtárosok Egyesülete munkájával, a Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó és a HVG ORAC jövőbeli kiadói terveivel, az Országgyűlési Könyvtár Európai Unió Különgyűjteményének tájékoztató eszközeivel, megemlékeztünk a könyvtár névadója, dr. Degré Alajos halálának 20. évfordulójáról, megtekintettük a kehidakustányi Deák-kúriát.

A résztvevők egyetértésüket fejezték ki a felvetett javaslatokkal, az OITH képviseletében megjelent dr. Zanathy János hivatalmazó úr pedig segítő együttműködéséről és támogatásáról biztosította az egybegyűlteket annak érdekében, hogy a magyar bíróságokon európai szintű, az élethosszig tartó tanuláshoz, a tudásalapú társadalom felépítéséhez a maga sajátos eszközeivel hozzájárul, a szakmai előírásoknak megfelelő könyvtárak működhessenek. Ez mindannyiunk közös érdeke.

Sándor Gertrud

Egy ötlet a külföldi folyóiratok kihasználtságának vizsgálatához

A dokumentumok beszerzésére fordítható pénz előteremtése évről évre nagy fejtörést okoz a könyvtárosoknak. Meg kell találniuk a forrásokat, és meg kell győzniük a fenntartókat is a beszerzendő dokumentumok nélkülözhetetlen voltáról. Különösen igaz ez külföldi folyóiratok előfizetésével kapcsolatban.

Tapasztalataink azt mutatják, hogy a kutatók információigénye leginkább a szakfolyóiratokból elégíthető ki az élettudományok, így az orvostudomány területén is. A könyvtáraknak – mint információközvetítő szervezeteknek – kulcsfontosságú szerep jut a magas színvonalú, releváns folyóiratok rendelkezésre bocsátása terén. A külföldi szakfolyóiratok beszerzése évről évre egyre nehezebb feladatokat ró a könyvtárakra. A könyvtárosoknak nem csupán arról kell dönteniük, hogy az évtizedek óta birtokukban lévő folyóiratok sorsa hogyan alakuljon, hanem ki kell választaniuk azokat az újabb szakfolyóiratokat is, amelyek a jövőben számíthatnak a kutatók érdeklődésére.

Mire támaszkodhatnak a könyvtárosok ebben a szelekcióban?

- A szakkönyvtárak működését segítő szakmai bizottságokra, amelyek tagjai a fenntartók vezető szakembereiből kerülnek ki. A könyvtár javaslatait figyelembe véve ők hoznak végleges döntést.
- A kutatók szóbeli visszajelzései.
- A folyóiratok kihasználtságának állandó vizsgálatára. E tevékenység kizárólag objektív lehet, és jól dokumentálható tényekre kell épülnie. A döntéshozókészítés jelentős és felelősségteljes munka, mert nagy mértékben befolyásolhatja az adott könyvtár állományának alakítását. A továbbiakban ezzel a kérdéssel foglalkozunk.

A folyóirat-használat mérése

A kurrens folyóiratok használatának vizsgálata sokféle módon történhet. Munkahelyemen, a Pécsi Tudományegyetem Orvostudományi és Egészségtudományi Centrum (PTE OEC) Könyvtárában folyamatosan figyeljük a folyóiratok kölcsönzési statisztikáit, melyekből következtetéseket vonhatunk le a leggyakrabban forgatott folyóiratcímekre. Ezen kívül nézzük az olvasóteremben elhelyezett kurrens állomány használatát.

Így azonban még nem kapunk pontos képet, mert az adatokból még hiányoznak azok a folyóirataink, amelyek a beérkezésüket követő egy hetes olvasótermi elhelyezés után átkerülnek az egyetem különféle intézeteibe, klinikáira, s aztán ott nyernek végleges elhelyezést. Ezért 2003 tavaszán elhatároztuk, hogy abból a szempontból vizsgáljuk meg kutatóink publikációit, hogy milyen külföldi folyóiratokra hivatkoztak a leggyakrabban. Felmérésünkhöz a 2001-es évet választottuk ki, mivel akkorra már rendelkezésünkre állt a *Bibliográfia a Pécsi Tudományegyetem oktatóinak és munkatársainak szakirodalmi és művészeti tevékenységéről 2000–2001* (Pécs, 2002) című kiadvány.

Az oktatói bibliográfia nyomtatott kiadása évente jelenik meg, de hozzáférhető elektronikusan is. Felmérésünk során ezt használtuk. Elérhetősége: (<http://www.lib.pte.hu/cgi-bin/bibldisp.cgi>).

A bibliográfiában (adatbázisban) szereplő adatokat kutatóink elektronikus úton, önkéntes alapon viszik fel. Vizsgálatunk szempontjából ez azért fontos, mert a bibliográfiából bármely ok miatt kimaradt publikációk és azok hivatkozásainak hiánya torzíthatja felmérésünk eredményeit.

Másik forrásunk a *Science Citation Index (SCI)* mellékleteként megjelenő *Journal of Citation Reports (JCR) 2001*, az Institute for Science Information (ISI) kiad-

ványa volt. A SCIJCR egyfajta rangsort állít fel a szakfolyóiratok között, amely sok országban a tudományos kutatás megítélésében is nagy szerepet játszik. Erről azonban ellentmondásosak a szakirodalomban tükröződő vélemények. Annyit megállapíthatunk, hogy szükségessége nem kérdőjelezhető meg, de a tudományos munkásság megítélése csupán e rangsor alapján vitatható. Az állományalakítás szempontjából is fontos útmutató, de semmiképpen nem jelentheti könyvtáraink számára a különböző szakterületek vezető helyen álló folyóiratainak automatikus módon való, kritika nélküli megrendelését, beszerzését. Kijelenthetjük azonban, hogy a SCIJCR és a vele összefüggő Web of Science (<http://eisz.om.hu>) mással nem pótolható eszközei a hazai tudományos kutatásnak is. Közismertsége, elismertsége tette indokoltá használatát felmérésünk során.

Végül használtuk még a *Web of Science (WOS)* multidiszciplináris bibliográfiai adatbázist. A tudományos élet szinte minden területét lefedő, közel 8500 legfajtyúlósabbnak mondott folyóiratot tárja fel. Az teszi páratlanná, hogy a folyóirat-adatbázisok már ismert keresési lehetőségein kívül a szerzői hivatkozásokat is tartalmazza. Az Oktatási Minisztérium jóvoltából napjainkra Magyarországon is a tudományos kutatást szolgáló, mindennapos munkaeszközzé válhatott.

A PTE kutatóinak tudományos tevékenységét dokumentáló bibliográfia felőleli mindazon elektronikusan vagy nyomtatott formában, magyarul vagy idegen nyelven megjelenő tanulmányokat, amelyeket az egyetem munkatársai (a szerzők) arra érdemesnek tartanak. A nagy számú publikáció különböző típusú információhordozókon jelenik meg.

Első lépésben kiválogattuk bibliográfiánkból a PTE OEC kutatóinak 2001-ben csupán a külföldi folyóiratokban megjelenő közleményeit. Feltételeztük ugyanis, hogy e publikációk létrehozása során használják kutatóink legtöbbször az idegen nyelvű szakirodalmat. Sokkal pontosabb eredményt kaphatunk volna, ha az összes publikációt, köztük a magyar nyelvű szaklapokban megjelent cikkeket is figyelembe vesszük, ennek a felmérése azonban megfelelő segédeszközök híján még várta magára. (A használói igények alapján csak támogatni tudnánk egy, a WOS-hoz hasonló magyar szakirodalmat felőlelő adatbázis létrehozását. Legfrissebb információink szerint ez az ötlet már más egészségügyi területen dolgozó kollégánk fejében is megfordult. Javaslatainkkal, szakértelmünkkel szívesen vennék részt e feladatban.)

Annak ellenére, hogy a felmérés időpontjában kutatóink közül többen valamilyen oknál fogva – például több hónapos tanulmányút, az idő vagy az elektronikus infrastruktúra hiánya miatt – *nem tették közzé publikációikat*, az eredményül kapott, fenti kritériumoknak megfelelő, külföldi folyóiratokban megjelent 245 közlemény alkalmasnak bizonyult a további vizsgálódáshoz, az esetleges következtetések levonásához. Lekerestük az összes közlemény hivatkozott irodalmát, ezeket listába rendeztük, majd összevetettük saját kurrens folyóirat-állományunkkal. A kapott eredmények fontos és továbbgondolásra érdemes visszajelzéseként szolgálnak.

Megállapításaink

Kutatóink a 2001. évi 245 közlemény megírása során 896-féle folyóiratot néztek át (közülük 666 rendelkezik impakt faktórral). Ebből 192 cím (22%) megta-

lálható volt kurrens folyóirat-állományunkban. A 192 folyóirat 6446 cikkére történt hivatkozás, és ez folyóiratonként átlagosan 34 cikket jelent. A 245 tanulmányból 50 (21%) az általunk is előfizetett periodikumokban található meg.

A SCI JCR – Science Edition 165 tárgykörbe csoportosítja a folyóiratokat, és ezeknek közel fele nem szorosan orvosi vagy határterületei vonatkozású. Egy folyóirat több tárgykörbe is tartozhat. Például a *Diagnostic Molecular Pathology* tárgykörei:

- Biochemistry and molecular biology
- Biotechnology and applied microbiology
- Pathology

Ha csupán az elsődleges besorolást vesszük alapul, akkor összes saját kurrens külföldi folyóirat-állományunk 64 témakört fed le. Az elemzett 245 közleményt tartalmazó periodikumok címei mellé ugyancsak odaillesztettük azon tárgyköröket, amelyekbe azokat sorolták. A 245 közlemény a 64 témakörből 25-be sorolható, ha itt is csupán az első témakört vesszük figyelembe.

Itt és most nem szeretnék messzemenő következtetéseket levonni külföldi kurrens folyóirataink mennyiségi és minőségi mutatóiról. Azért sem, mert felmérésünknek csupán két szeletét ismertettem. A teljes felmérés eredménye már nagyon speciális, és csupán számunkra szolgál továbbgondolásra érdemes adatokkal. Úgy gondolom azonban, hogy az ilyen módon végzett elemzés érvként szolgálhat más könyvtárosok számára is a fenntartó meggyőzésére abban az esetben, ha az anyagiak hiánya miatt a folyóirat-állomány mennyiségi (és ezzel együtt minőségi) módosítására kényszerülnek.

Gracza Tünde

Móra László 90 éves

A kilencven esztendőős Móra László nemcsak gazdag, de nagyon változatos, mondhatni, színes életpályát tudhat maga mögött. E tekintetben elegendő hosszú-hosszú iskolaéveire utalni. Budai és soproni reálgimnáziumi tanulmányait és kitüntetéses érettségijét követően a Ludovika Akadémián tanult, 1936-ban avatták tüzérhadnaggyá. Az 1950-es években végezte el – vörös diplomával – az ELTÉ-n a történelem–könyvtár szakot, valamint az Országos Könyvtárügyi Tanács kétéves felsőfokú szaktanfolyamát. 1962-ben könyvtártörténeti tárgyú disszertációja megvédése után avatták doktorrá és 1985-ben a kémia tudomány kandidátusává. Hasonlóképpen változatos volt második világháború utáni szakmai pályafutása. Dolgozott a Honvédelmi Minisztériumban, tanított a Műszaki Tiszti Főiskolán és a Budapesti Műszaki Egyetem katonai tanszékén.

Könyvtárosi pályafutását 1954-ben kezdte a BME Központi Könyvtárában a Sebestyén Géza vezette Gyarapítási osztályon, később a Hálózati és Módszertani osztály vezetésével bízták meg, majd a '60-as évek végétől az Országos Műszaki Könyvtár feldolgozó osztályának munkáját irányította. 1978-as nyugdíjba vonulásáig könyvtáros tanfolyamokon oktatott, eközben számos szacikket publikált, tudomány- és intézménytörténeti könyveket írt, tagja az MTA Tudomány- és Technikatörténeti Komplex Bizottságának, a Magyar Kémikusok Egyesületének vagy a Műegyetem Baráti Körének. Sokan ismerik tudománytörténeti szempontú életrajzait (például Wartha Vincéről, Zemplén Gézáról, Varga Józsefről és Korach Mórról írt), nemkülönbön híres kémikusok munkásságát földolgozó opusait (Sigmund Elek, Pfeifer Ignác és Szellédy László pályaképeit) vagy éppen neves könyvtárosokról (Rados Gusztáv, Káplány Géza, Nagy Sándor) szóló írásait. Az életrajzi művek mellett megalkotta *A Műegyetemi Könyvtár története 1848–1948* (1971) című kötetet, számos módszertani munkát, jegyzetet írt, elkészítette *A Felsőoktatási Szemle repertóriumát* (1965), több nyomtatott katalógust és címjegyzéket állított össze; intézménytörténeti munkásságát pedig olyan tanulmányok fémjelzik, mint a Műegyetem Kémiai technológia tanszékének története, a Technológiai Iparmúzeum, a Nehézvegyipari Kutatóintézet, a Magyar Ásványolaj és Földgázkísérleti Intézet története. Körülbelül 150 módszertani és könyvtártörténeti cikke ismert a *Könyvtáros*, a *Magyar Könyvszemle*, a *Felsőoktatási Szemle*, a *Műszaki Könyvtárosok Tájékoztatója*, a *TMT* lapjairól; rövid ideig a *Műszaki Egyetemi Könyvtáros* című folyóiratot szerkesztette is.

A gazdag és változatos pálya adatainak még oly hevenyészett áttekintése is jól érzékelteti, hogy Móra László egyformán jelentőset alkotott a könyvtárban. a könyvtártörténet, a szakbibliográfia-készítés, a tudománytörténet, az ismeretterjesztés és a kémia területén. De a sokoldalúság, a szerteágazó érdeklődés és a sokirányú tájékozottság méltatása mellett sem lehet teljes a kép munkásságáról. Hiszen azt is el kell mondani, hogy valamiképpen az áldozatosságot, a tudományos és könyvtárosi munka iránti alázatot is megtestesíti. Hogy katonatiszti karrierje nem bontakozhatott ki, az a történelmi körülményekből adódott. Viszont alkothatott volna jelentőset a kémia tudománya területén, ehelyett egész munkásságát a könyvtárügynek szentelte. Azon belül is arra a feladatra vállalkozott, amire oly kevesek, közvetítette a természettudományok és a tudománytörténet jelentős fölismeréseit, így lett olyan szakkönyvtáros, aki csakugyan ért is egy természettudományhoz. A könyvtárosok rendszerint „született” bölcsészek vagy a humaniorák iránt érdeklődők, Móra László, mondhatni, a pionírja volt a természettudományok és a könyvtárban művelése összekapcsolásának. Ugyancsak választott hivatása iránti alázatára utal, hogy úgy alkotott jelentőset, hogy közben sosem áhítozott rangra, elismerésre. Két alkalommal is kapott ugyan kitüntetést (Magyar Népköztársasági Érdemérem arany fokozata, 1950; Szocialista Kultúráért, 1972), de hosszú munkássága mégis valamiképp honorálatlan maradt. Ez azonban őt sosem zavarta, csak az ügyre volt tekintettel, a könyvtárügy volt számára fontos.

Az 1914. július 23-án született tudós könyvtárost az MTA Tudomány- és Technikatörténeti Komplex Bizottsága, a Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem, valamint az Országos Műszaki Információs Központ és Könyvtár munkatársai bensőséges ünnepség keretében köszöntötték. Hozzájuk csatlakozunk mi is – a hazai könyvtáros szakma nevében is továbbítva a jókívánságot: Isten éltesse a 90 esztendő Móra Lászlót! (M.L.M.)

Száz éve született Keresztury Dezső

2004. szeptember 25-én a Magyar Tudományos Akadémia dísztermében tartott rangos ünnepségen kapott posztumusz Magyar Örökség-díjat Keresztury Dezső irodalomtudós, költő és műfordító, neves közéleti ember.

Nyolc éve nincs közöttünk, ebben az évben töltötte volna be életének 100. esztendejét. Végigélt úgyszólván egy évszázadot, a nehéz huszadik századot, és értékes munkásságával maradandó nyomot hagyott hazánk művelődésének számos területén.

Szeptember 6-án a Ménesi úti Eötvös Collegium emlékezett meg ünnepi üléssel egykori diákja, majd tanára, végül igazgatója születésnapjáról. Ünnepséggel emlékezett meg róla szülővárosa, Zalaegerszeg, gyermekkorá kedves színhelye. Nemesgulács, a róla elnevezett budapesti iskola, Veszprém városa, a Magyar Rádió – és más kulturális fórumok is. Illő és fontos kötelessége az Országos Széchényi Könyvtárnak is, hogy föllevenítse egykori munkatársának, majd értékes mecénásának a nemzeti könyvtárhoz kapcsolódó emlékeit.

A fiatal tudós, aki tanulmányai befejezése után éveket töltött Berlinben a Collegium Hungaricumban mint a magyar kultúra terjesztője, hazatérte után pedig a neves Eötvös Collegiumban szerzett megbecsülést magának tanárként, majd igazgatóként, tanított a Pázmány Péter Tudományegyetemen, egy ideig vallás- és közoktatásügyi miniszter volt, utána a Magyar Tudományos Akadémia, végül az Országos Széchényi Könyvtár munkatársa lett. Itt különböző főosztályoknak (Kézirattár, Színháztörténeti Osztály, Történeti Különgyűjtemények Tára) volt a vezetője. Közben írta irodalomtörténeti munkáit: főként Arany Jánosról (egy életen át dolgozott rajta, bővítette monográfiáját), de Batsányi emlékét is ő ébresztette föl, és kezdeményezője volt Babits Mihály rehabilitációjának a sötét emlékü ötvenes években, amikor Babitsot „ártalmas polgári csökevényként” tartotta számon az akkori irodalomtörténet-írás. Behatóan foglalkozott színháztörténettel (egy időben rendszeresen írt színikritikákat németül a Pester Lloyd számára), sőt a szép- és zeneművészet eredményeivel is. Kodály Zoltán éppen úgy barátja volt, mint Egry József vagy Amerigo Tot. Még sorolhatnánk azokat a művészeket, akik közel álltak hozzá, szerették és tisztelték.

1975-ben nagylelkű gesztussal az Országos Széchényi Könyvtárnak ajándékozta teljes kézirat- és levelezésanyagát. Ez Európa-szerte egyedülálló jelentőségű volt, hiszen nagy – főleg nemzeti – könyvtárakba rendszerint a szerzők halála után kerülnek be kézírataik. „Élő fond”-ra, a szerző életében való teljes gyűjtemények átadására alig találhatunk egy-két példát.

De Keresztury Dezső még ezen is túlment. Tisztában lévén adományának értékével (pl. hogy a 20. század kiemelkedő magyar szellemeivel folytatott gazdag és tartalmas levelezése kordokumentum értékű), annak anyagi értékét figyelembe véve egyúttal jutalmazási alapot is létesített belőle a könyvtár azon dolgozói számára, akik hivatali kötelességük teljesítésén túl tudományos munkásságukkal érdemesek rá. Erre a mecénási elgondolásra mindeddig nem tudunk máshol példát.

A könyvtárak sorsa különben is szívügye volt. Számos vidéki, elsősorban szűkölködő, gazdátlan egyházi könyvtár megmentése is az ő érdeme volt. A *Híres magyar könyvtárak* című kötet és filmsorozat ékes tanúbizonysága ennek.

Mindezekén kívül rátermett pedagógus volt. Az Eötvös Collegium és az egyetem falain kívül az Országos Széchényi Könyvtárban is szívesen foglalkozott fiatal kollégák alkotó munkájának ösztönzésével, adott esetben irányításával. Sokan – és sokat – köszönhetnek neki ezen a téren is. Bizonyos mértékig ugyancsak pedagógiai célzatot láthatunk *A magyar irodalom képeskönyve* és *A magyar zene képeskönyve* összeállításában. Szép kiállítású, összefoglaló jellegű művek ezek, a művelt olvasók figyelmének további felkeltésére valók.

A költő Kereszturytól csupán egy kicsi részletet idézek befejezésül *Hat tétel a nyelvről* című költeményéből:

*Hordja temetni halottaikat: azt, ami több a halottnál
könyvek lapjaira írja az emberiség.
Tűzre vetik s fénylőbben kel ki megint a parázsból,
az lobog, ég, ami csak tűzrevaló papiros.
Öntudatát, létét, álmát értelmezi bennük:
arcát s álarcát őrzi, cseréli a nép.*

Monostory Klára

Észak-Komárom könyvtárainak története

Komárom városa gazdag kultúrhistóriával büszkélkedhet. Városunk a kultúra majd' valamennyi területének adott hírességeket. Különböző neves intézmények, egyletek gondozták, ápolták a város történetéhez kapcsolódó hagyományokat. Komárom kultúrtörténetéhez tartoznak a városban működött könyvtárak is.

A legrégebbi könyvtárat a református kollégium alapította 1606-ban. Levéltári anyagokból ismert a bencés főgimnázium tanári könyvtára is. A jezsuiták alapították. 1776-ban átvették a bencések. A rendet betiltották, és amikor ismét hozzájuk került a gimnázium, a könyvtár állománya szinte a nullával volt egyenlő. Újrakezdték az állomány gyarapítását, jelentős adományozóként ismert Rimely Mihály, Vágas Cézár, Holler Engelbert; könyvtárosai közül Bery Zsigmond neve a legismertebb. A könyvtár két termet foglalt el a gimnázium épületében, amely akkor a Szent András templommal szemben, a múzeum mai helyén volt található. A kölcsönzést lehetővé tették a város lakosai számára is.

További ismert könyvtárak voltak a város területén:

- A Kaszinó könyvtára, amely 1870-ben jött létre, 1912–13-ban az állománya 1031 kötet, könyvtárosa a megyei jegyző, Bathó Lajos volt.
- A városi nyilvános népkönyvtár, ennek állománya 2000–3000 közötti kötetre tehető, könyvtárosai közül Szálkai Vilmos és Vidák Ferenc neve ismert.
- Az Iparoskör könyvtára. Az iparos ifjúság alapította, könyvtárosa Farkas István volt, állománya 1000–1500 kötetre tehető.
- A bencés felső gimnázium ifjúsági könyvtára, állománya az 1911–12-es években 1616 kötetet tett ki, 250 olvasója volt.
- A Vakok Intézete könyvtára, körülbelül 600 kötettel rendelkezett.
- A börtönkönyvtár 634 kötettel rendelkezett.

A könyvtárügy és -történet számára legjelentősebb gyűjtemény a vármegye könyvtára volt, amelynek történetéről bővebben szövegek.

A vármegye könyvtárának alapítója Kultsár István újságíró, színházigazgató volt. 1760. szeptember 16-án született Komáromban, jómódú csizmadia családjában. Tanulmányait Komáromban előbb a jezsuiták, majd a bencések által irányított gimnáziumban folytatta. Megkezdte papi tanulmányait is, de a bencés rend feloszlása után tanári pályára lépett. Egy évig a komáromi, további hét esztendeig a szombathelyi gimnáziumban tanított. Tanárkodása mellett egy, a mai napig jelentős szövegkiadással tette gazdagabbá a magyar irodalmat: Mikes Kelemen Törökországi leveleivel.

1806-ban elhagyta a tanári pályát, és Pesten telepedett le. Itt indította a Hazai Tudósítások című lapot, amely hetente kétszer jelent meg, és formája hírlap mé-

retű volt. Megváltozott néven – Nemzeti Újság – 1848-ig jelent meg. Kultsár 1811-ben vette át négy évre a pesti színtársulat igazgatását, és ez alatt megpróbált állandó kőszínházi feltételeket biztosítani a társulatnak. A magyar színház felépítésének gondolata, sajnos, haláláig nem valósult meg. Egyik szorgalmazója volt a Magyar Tudós Társaság megalakításának is. A nádor az alapszabályokat szerkesztő bizottság tagjává nevezte ki, és az első ülésen még részt tudott venni.

Kultsár élete folyamán számos könyvet, kéziratot szerzett, rendszeres könyvgyűjtő volt. 1823-ban feleségül vette hűséges ápolóját, gazdaasszonyát, Perger Annát. 1827 végén megírta *Tekintetes nemes Komárom vármegye Státusainak és Rendeinek* címzett könyvajánlását, amelyben nagy értékű könyvtárát a vármegyére hagyta. Végrendeletében 4000 kötetről rendelkezik, amelyek között a teológia, jog, medicina, esztétika, matematika, filozófia, pszichológia témakörök voltak a legszámosabbak. Ugyancsak meghagyta, hogy a könyvtár gondnoka a vármegye főlevéltárosa legyen. Javasolt egy bizottságot is, amelynek felelősséggel tartozik a könyvtáros; tagjai pedig Komárom város képviselője, a katolikus gimnázium igazgatója és a református eklézsia kurátora.

Halála után özvegye egy éven belül átadta a könyvanyagot a vármegyének, majd 1832-ben újabb ezer kötettel bővítette az állományt. 1830-ban Nagyváthy Vendel, a vármegye levéltárosa kapott megbízást az állomány gondozására, elkészült a könyvek jegyzéke is. A nyilvánosság előtt 1831. július 26-án nyitotta meg kapuit a könyvtár. Sajnos, a vármegye nem folyósított rendszeres támogatást az állománygyarapításra. Az 1848/49-es évek szintén kiesést jelentettek a könyvtár számára, mivel a pénzt a város természetesen a szabadságharcra kapcsolatos kiadásokra szánta. A könyvtár ekkor a vármegyeháza folyosójára szorult. A könyvtáros 1857-től a bencés gimnázium professzora, Nyulassy Antal lett. Ő könyvgyűjtést szervezett, amelynek eredményeként elsősorban a magyar irodalom klasszikusainak műveivel bővült az állomány. Az 1862-es nyilvántartás szerint közel 1200 kötet hiányzott a könyvtárból. Több mint valószínű, hogy elárverezték, ugyanis létezik egy árverési lista 1857-ből. Nem tudni pontosan, hogy mi került kalapács alá, de a vármegye nyilván így próbált pénzhez jutni az állomány frissítéséhez. Könyvtárosok voltak még a XIX. században: Kégly József és Persz Adolf megyei jegyző, Thaly Géza és Miskey Géza megyei levéltáros. A könyvtár állománya hosszú időt töltött a megyeháza folyosóján, csak hatvan év után került a levéltár helyiségeibe.

Végleges elhelyezését az 1913. november 29-én elkészült Kultúrpalota átadása oldotta meg. 1914. január 1-jén megnyílt a nyilvános olvasóterem, az év folyamán pedig a teljes állomány átkerült a megyeháza levéltárából.

Az alapítón kívül a legjelentősebb adományozók Ghyczy Kálmán (1185 kötetes könyvtárát ajánlotta fel, amely főként XIX. századi könyvekből állt) és id. Szinyei József bibliográfus (ötcezer kötetten bővítette az állományt, ez az anyag 1913-ban került a könyvtárba) volt. Szintén jelentős könyvadományt ajánlott fel Komárom város és a megye Múzeumi Egylete. A helyismereti irodalom feltárása Gyulai Rudolf érdeme, ő maga is adományozott néhány példányt a gyűjteménynek.

Az 1870-ben alapított városi nyilvános népkönyvtár szintén csatlakozott a megyei könyvtárhoz. A Kultúrpalotába költözéskor közel 38 ezer könyvtári egységre volt tehető az állomány.

A két világháború közti időszakról kevés adatunk van, néhány levéltári forrásra támaszkodhatunk csupán. Az állomány kölcsönzése kisebb-nagyobb kihagyásokkal tovább folytatódott. Állománygyarapításról ebben az időszakban kevésbé beszélhetünk, főként nem rendszeres gyarapításról.

A második világháború alatt a történeti gyűjteményt pincékben, padlásokon helyezték el. Információink szerint még Esztergomba is kerültek kiadványok, ahonnan – állítólag – Debrecenbe „vándoroltak” tovább. Az ’50-es években visszakerült a könyvtár a Kultúrpalota épületébe, esetenként igen rossz állapotban. Ekkoriban a Matica Slovenskán belül működő Szlovák Nemzeti Könyvtár válogatást végzett az állományból, a több példányban meglévő művekből vitt a túrócszentmártoni könyvtárba. A ’70-es években a történeti gyűjtemény az akkori Járási Könyvtár, a jelenlegi Duna Menti Könyvtár kezelésébe került.

Az állomány feldolgozásához, illetve a XV–XVI. századi könyvek restaurálásához az utóbbi években fogott hozzá könyvtárunk kollektívája.

Komárom város könyvtárügyének állandó felelőse az 1951-ből származó alapító okirat szerint a Járási Népkönyvtár lett. Tényleges működését 1952 tavaszán kezdte meg. Az elmúlt ötven év alatt az állomány gyarapodása miatt több működési helyet kellett találni.

1988 januárjában a város egyik lakótelepén felépült a könyvtár központi épülete, amelyben valamennyi könyvtári szolgáltatás igénybe vehető. 2002 decemberében a főépület mellett három fiókkönyvtárunk működött: a Tiszti Pávilonban, a dunai közúti híd mellett található „Aranyhordó” épületében és a II. lakótelepen. 2003 januárjától kezelői vagyunk a Nádor utcában található, eredetileg törvényszékként, majd adóhivatalként működő épületnek. Műemléképületről van szó, amely teljes felújításra vár. Ebbe az épületbe költözne a tervek szerint a két nagyobb fiókkönyvtár állománya.

A járási könyvtár 1997-ben Duna Menti Könyvtár elnevezést kapott; 2002 áprilisától a Nyitra Megyei Önkormányzat a fenntartónk. Bővült a tevékenységi körünk is, a Vág–Duna–Ipoly Eurorégió szlovákiai könyvtári központja lettünk.

A Duna Menti Könyvtár mellett városunkban működnek általános és középiskolai könyvtárak, a Selye János Egyetemért Alapítvány Könyvtára, a Járási Pedagógiai Központ Könyvtára, a Szlovákiai Magyar Pedagógusok Szövetségének Könyvtára, a Kórház és Rendelőintézetek Szakkönyvtára, a Szlovák Hajógyárak Rt. Szakkönyvtára, valamint egyéb intézményeknél és az egyházak kezelésében is találhatunk kisebb-nagyobb gyűjteményeket.

Könyvtárunk állománya jelenleg 161 ezer egység, amely tartalmaz könyveket, folyóiratokat, audiovizuális anyagot, helyismereti gyűjteményt. A történeti gyűjtemény 38–40 ezer könyvtári egységet képvisel. Beíratkozott olvasóink száma 4000–5000 között mozog, évi 300–330 ezer egységnyi kölcsönzéssel, 80 ezres látogatószámmal. Az állomány nyelvi összetétele: 50 százaléka magyar, 35 százaléka szlovák és 15 százaléka cseh, német és angol nyelvű irodalom. Munkatársaink rendszeresen adnak ki sajtóbibliográfiákat, jubiláló személyiségek bibliográfiáját, módszertani anyagokat, Komárom történetével foglalkozó összefoglaló munkákat. Rendszeres témafigyelést végzünk például önkormányzatok, vállalatok, intézmények számára. Folyóirat-állományunkat jelentősen gyarapítja a tatabányai József Attila Megyei Könyvtár rendszeres adománya, amelyet 40 társadalmi, szépirodalmi folyóirat tesz ki (például a Kortárs, a Vigilia stb.)

Évente több mint 300 rendezvényt szervezünk. Ezek jelentős részét teszik ki az általános iskolák számára tartott könyvtárhasználati órák, vetélkedők, könyvtárban tartandó irodalom-, történelemórák. Rendszeresen szervezünk kiállításokat, ahol főként a régió amatőr képzőművészeit mutatjuk be, de láthatók voltak már érsekújvári, dunaszerdahelyi, pozsonyi, vajdasági, sőt ausztráliai alkotók művei is. Lehetőségeinkhez képest próbálunk helyet adni zenei rendezvényeknek, zenei tagozatos iskolák óráinak, illetve folklórkoncerteknek.

A magyarországi Komárom könyvtárával együtt szerveztünk a Jókai emlékekben közös rendezvényeket, a két város középiskolái számára vetélkedőket, konferenciákat, nyaranta Jókai-emléktábort.

1999-ben a NKÖM megbízása alapján a somorjai Bibliotheca Hungaricával együtt megpróbáljuk összefogni a szlovákiai magyar könyvtárosokat, pontosabban a magyar állományrészrel rendelkező könyvtárak munkatársait (Szlovákiában ugyanis jogi értelemben nem léteznek nemzeti kisebbségeket szolgáló könyvtárak. Egyelőre, ha nem is hivatalosan, de a mi könyvtárunk tölti be a magyar könyvtári funkciót).

A 2000. évtől rendszeresen bekapcsolódunk a magyarországi könyvtáros szakmai rendezvényekbe – egyelőre leginkább passzív „nézőként” –, és ekkortól datálhatók rendszeres kapcsolataink is a magyarországi partnerkönyvtárakkal. Az MKE által szervezett esztergomi vándorgyűlés alkalmából például Komárom az egyik választott programként szerepelt, amikor is több mint 100 magyarországi kollégával ismertethettük meg városunk szépségeit. Évente legalább két alkalommal szervezünk találkozót a szélesebb Duna mente könyvtárainak munkatársai számára Pozsonytól Ipolysáig, illetve Soprontól Szentendrétig. Intézményünket felkeresték már Komárom-Esztergom, Nógrád, Bács-Kiskun megyei kollégák, valamint az OSZK és az Országgyűlési Könyvtár munkatársai. Állandó magyarországi partnereink a komáromi Jókai Mór Könyvtár, a tatabányai József Attila Könyvtár, a Balassi Bálint Megyei Könyvtár Salgótarjánban; a váci Katona Lajos Városi Könyvtár jóvoltából rendszeresen részt veszünk az MKE Helyismereti Szekciójának nyári találkozóin, lehetőséget kapunk a szentendrei Pest Megyei Könyvtár és a győri Kisfaludy Károly Könyvtár továbbképzéseiben való részvételre; hasonlóképpen a békéscsabai megyei könyvtár már több kolléganőnket látta vendégül egy-egy hetes tanulmányút keretében; a kaposvári megyei könyvtár találkozóin is rengeteg új információval szolgálnak. A győri Galgóczy Erzsébet Városi Könyvtár, a soproni Széchenyi Városi Könyvtár nagy segítséget nyújt helyismereti munkánkban. 2003-ban felvettük a kapcsolatot a kecskeméti megyei könyvtárral, főként a gyermekfoglalkozások témájában. Nem feledkezhetünk meg az Országos Széchenyi Könyvtárról sem, amely több alkalommal segített könyvadományaival, és kiállításainkhoz is jelentős támogatást nyújtott. Az MKE vezetőségénck köszönhetően rendszeres résztvevői lehetünk a nyári vándorgyűléseknek.

Nagy szívfájdalmunk, hogy nálunk, Szlovákiában az állománygyarapítás kérdése – mondhatni – hat-nyolc évc ad hoc módon történik, mivel fenntartónk nem tud támogatást adni új könyvek és más információhordozók vásárlásához.

Legnagyobb magyarországi támogatónk a NKÖM Etnikai és Kisebbségi Főosztálya, illetve a mellette működő szakbizottság. Jelentős adományt kaptunk már a Pro Hungaris Alapítvány révén, és valamennyi partnerkönyvtárunk próbál se-

gíteni, hogy minél nagyobb mennyiségben juthassunk „friss” irodalomhoz. Az MTA Könyvtára például a történeti gyűjteményünket gyarapította értékes irodalommal.

Az említett Duna mente könyvtárosainak társasága megalapította a Bél Mátyás Alapot, amelynek nevében pályázatok útján próbálunk közös tevékenységünkhöz támogatást nyerni. Szlovákiai támogatóink között említhetjük a Szlovák Köztársaság Kulturális Minisztériumát, a Soros Alapítványt, a helyi vállalkozókat, Komárom városát. A Bél Mátyás Alap 2004-ben két jelentősebb rendezvényt szervezett: a Komáromban megrendezett, az európai uniós pályázatírás módszertani és gyakorlati kérdéseivel foglalkozó továbbképzést, valamint a 13 társkönyvtár által összeállított Hírességeink című vándorkiállítás, amely a tágabb régió leghíresebb szülőiteit mutatja be. Nyitra és Komárom-Esztergom megye kulturális bizottságai a 2004. évre aláírták a kulturális intézmények együttműködési tervét. Júniusban könyvtárosaink felkeresték a magyarországi megye szlovák lakosságú településeinek könyvtárait azzal a céllal, hogy megpróbáljanak segítséget nyújtani állománygyarapításban, módszertani feladatokban.

Nem feledkezhetünk meg leghűségesebb hazai együttműködő partnereinkről: a Szilágyi Márta vezette érsekújvári Anton Bernolák Könyvtárról, a csallóközi könyvtárról, és természetesen a somorjai Bibliotheca Hungaricáról. Terveink bőven vannak, és reméljük, közös erővel sikerül megvalósítanunk valamennyit.

Ezt az alkalmat szeretném felhasználni arra, hogy valamennyi magyarországi partnerünknek, segítőnknek köszönetet mondjak. Egyben szeretettel várjuk magyarországi kollégáinkat akár csak egynapos látogatáson is, hogy bemutathassuk Jókai, Lehár, Szinnyi és persze Klapka városát.

Zsok Gizella

Monok István két tanulmánya ürügén

Egy Eötvös Józsefről szóló tanulmány szerzője írja: „... a művelt közönség Magyarországon akkoriban legalább annyit olvasott németül, mint magyarul, ha nem többet, ez a közönség (szemben a mai történészekkel) kétnyelvű volt, ezen nem pusztán a nyelvismeretet értem: az *Augsburger Allgemeine Zeitung* és a *Neue Freie Presse* nélkül éppúgy nem lehet érteni a múlt századi magyar értelmiséget, mint a mait a *The New York Review of Books*, a *TLS* és a *New Republic* nélkül, vagy a hatvanas–hetvenes évekéit a *Le Nouvel Observateur*, a *Der Spiegel* és a *Die Zeit* nélkül: ezt a sajtókommentátorok már most nem tudják, és csak magyar hatásokat próbálnak kihüvelyezni onnan, ahonnan nem lehet.”

Több okból kezdtük röpké beszámolóinkat a fenti idézettel. Egyrészt arra hívhatja fel a figyelmünket, hogy ott is lelhetők források (és sokszor tán épp a legjelentősebbek, a legtöbbet elárulók), ahol ilyesmire aligha számítunk. De arra is gondolhatunk, hogy fontosak, néha igen fontosak lehetnek a háttérinformációk, nem az, nem feltétlenül az, ami épp aktuális kutatásaink, studírozásaink tárgyára vonatkozik, hanem ami segíthet megérteni, milyen kontextusban helyezkedik el az épp figyelmünket lekötő tárgy, probléma, összefüggés. Végül arra is utalhatnak az idézett sorok, hogy leghazaibb dolgaikat is érdemes, éppen nem sznobizmusból, tudásunk, ismereteink csillogtatása, kivagyiság okán, hanem szigorúan a tárgy iránti elkötelezettség miatt nemzetközi kontextusba helyezni, a nemzetközi szálakat is figyelve szemügyre venni.

Két német nyelvű kötet fekszik e sorok írója előtt. A *Bibliothekar und Forscher. Beiträge zur Landeskunde des burgenländisch-westungarischen Raumes* című munka (megjelent a *Burgenländische Forschungen* című sorozat huszonötödik különköteteként, Eisenstadtban, 2003-ban), amely tulajdonképpen Norbert Frankot – ki az, aki e nevet ismeri – ünnepli hatvanadik születésnapja alkalmából (vagyis Festschrift), és egy másik, a *Deutsche Sprache und Kultur, Literatur und Presse in Westungarn/Burgenland* (megjelent a *Presse und Geschichte – Neue Beiträge* című sorozat tizenegyedik köteteként, Bremenben, a Lumiere kiadónál, 2004-ben). Természetesen – ha már kézbe kerültek a kötetek, ki sem kételkedhet abban, hogy magyar vonatkozású tanulmányokkal is találkozhat bennük. Hiszen a nyugat-magyarországi kitétel mindkét munka címében-alcímében szerepel, de maga a Burgenland megjelölés is hívószó lehet. Ám kézbe vétel előtt, csak úgy hallomásszerűen ki gondolná, hogy egy számunkra közömbös burgenlandi személyiség Festschriftjében egy, a német nyelv és kultúra, irodalom és sajtó kérdését tárgyaló gyűjteményes kötetben eminenter hazai anyagra lelhet? Rejtett irodalom ez a javából. Pedig mindkét munka, pontosabban mindkét munkában legalábbis egy-egy tanulmány eminenter azok érdeklődési körébe esik, akik a hazai könyvés könyvtártörténettel, a hazai olvasás történetével, egyáltalán magyar művelő-

déstörténettel foglalkoznak. Mindkét kötet megtisztelően elegáns helyen hoz tanulmányt *Monok Istvántól*. Az elsőben a szerző *Lesende Magnaten und Bürger im Westungarn des 16. und 17. Jahrhundert*, a másodikban *Die kulturvermittelnde Rolle des Batthyány-Hofes an der Wende vom 16. und 17. Jahrhundert* című írása olvasható (Olvasó főurak és polgárok Nyugat-Magyarországon a 16–17. században, illetve A Batthyány-udvar kultúráközvetítő szerepe a 16–17. század fordulóján).

Arról természetesen szó sem lehet, hogy a két vaskos tanulmányt, minden filológiai–tudományos akribiát felmutató szakértekezést, e lap hasábjain méltassuk. Am arra nemcsak módunk van, de egyenesen kötelességünknek is érezzük, hogy nflusi áradású tanulságaikból néhányat felvillantsunk.

Az első tanulság mindenesetre az, hogy amiként a hazai értelmiség bel- és külpolitikai tájékozottságának, tájékozódásának „bemérésekor” első helyen a *Der Spiegelre*, a *Die Zeitre* és a *Le Nouvelle Observateurre* kell pillantásunkat vetni, akkét ha magyar művelődéstörténeti téma iránt érdeklődünk, nem állhatunk meg a publikációk begyűjtésekor a hazai határoknál, sőt a magyar nyelvnel sem. Néha (mint jelen esetben is) a legfontosabb művek – esetleg – egy burgenlandi udvari tanácsosi című úr *Festschriftjében* található. Ez azonban még nem az igazi tanulság, annak, azoknak csak elseje, bevezetője. A további tanulságok elsősorban módszertaniak. *Monok István* mindkét írása újpozitivistá írás. Semmi elmélet, semmi távlatos körkép, semmi (Halász Gábor szavaival szólva) portré és tabló, hanem tények, tények és tények. A mai értelmiségi közbeszédben teljesen ismert, elfogadott, hogy a hermeneutikai, narrációs, hatástörténeti stb. irányokat, mint annak idején a pozitívizmust a szellemtörténet, az újpozitívizmus váltotta fel. Ma ez a „menő”, pontosabban, ez a nemzetközi bölcsészstudományok standard „nyelve”. Aki nem így fogalmaz, egyszerűen *vieux jeu*, avult, kiemelt figyelemre aligha számíthat. De nemcsak az értekezések újpozitívizmusára figyelhet fel az őket olvasó. Arra is, miben és mennyiben új ez a pozitívizmus. Lássunk néhány próbát:

„Az utóbb említett fiú, Péter 1560-ban született és 1620-ban halt meg Németújváron, ahol sírja ma is látható. A Frey testvérek könyveinek 19 kötetében található meg a fiatalabb Neubert bejegyzése. Találhatunk 16 olyan kötetet is, amelyben csak egy bizonyos Neubert bejegyzései olvashatók és nem a Frey testvéreké. Feltételezhető, hogy a fiatal Neubert ajándékként vagy hagyatékként jutott Antonius Frey könyveihez, és így hozta őket Németújvárra. Bizonytalan, hogy miért hagyta el sziléziai szülőházáját, de elképzelhető, hogy a harmincéves háború kitörése vagy a sziléziai protestánsok zaklatása készítette erre. Nincs kizárva, hogy Antonius Frey-jel együtt érkezett, de ez a feltételezés nem bizonyítható.”

„Magától értetődőnek tűnik, hogy cseh könyvek kerültek a családi könyvtárba, hiszen Batthyány 1607-ben az egyik legjelentősebb cseh főnemesi családból, a Lobkovicz családból nősült. Felesége, Éva Lobkovicz Poppel (1585?–1640) a család lutheránus ágából, a Poppel-ágból származott. Ez az ág rokonságban állt a Széchy-családdal is. rohonci és németújvári udvarukban nevelkedett több stájer és cseh főnemesi család (Dietrichstein, Lamberg, Mansfeld) leánya, akiknek

száma a fehérhegyi csata után megnőtt, hisz számos főnemes volt kénytelen Csehországból elmenekülni.”

„Végezetül megismételném, hogy a szerencsétlen helyzet, mármint a korabeli olvasástörténeti források hiánya nem jelent egyúttal hiányt a kiindulópontokban a 16. és 17. századi városi és udvari kultúra elemzését illetően. A nyugat-magyarországi helyzet általános jellemzésével talán sikerült e hiányok eltüntetésére némi segítséget adnunk.”

Az idézetekből – reményeink szerint – talán kiderülnek a következők: szó sincs arról, hogy – a régi pozitívizmus módján – a kutató csak és kizárólag a maga szűken–szigorúan vett témájával foglalkoznék. Bevonja, persze a téma és a kérdések függvényében a könyv-, könyvtár- és olvasástörténeti kutatásokba a nagy történelem vonatkozó aspektusait, a családtörténeti adatokat és adalékokat, a migráció kérdéseit, az öröklés és ajándékozás korabeli szokásait és módjait, a mentális struktúrák vizsgálatát, a neveléstörténet sajátosságait, a sírkertek mai állapotát stb., stb., stb. Szó sincs czekben az értekezésekben „komplex” kutatási programok felvázolásáról, meghirdetéséről, a szerző egyszerűen használja és felhasználja, sőt maga kutatja ki a számára releváns információkat jelentő történeti diszciplínák megfelelő aldiszciplínáinak hozadékát, anyagát. Amiként a publikálás helye nemzetközivé vált, akként lép fel a tanulmányokban, az egészen szűk helyre (Nyugat-Magyarország, annak egy-két konkrét udvara, városa, iskolája, nyomdája stb.) koncentráló kutatási téma ellenére a német birodalmi és a francia stb. helyzet értelmezése, elemzése, a belőlük következő tényállások pertraktálása, a lokális és a „nemzetközi” szálak, események, jelenségek „egymásravitítése”, a teljesen természetes, minden külön figyelemfelhívás hiányában történő – legkülönbözőbb – határátlépések, a határ mindenféle értelmében. (Csak mellékesen utalunk egy meglehetősen szomorú, ám korántsem egyedi ellenpéldára. Egy kiváló helyismereti kutató nemrég tette közzé egy réges-régi napilap elfelejtett cikke nyomán információit az egyik legnagyobb magyar történész 19. századi iskolaévről egy dunántúli kisvárosban. Az újságcikket megtalálta, közzétette, kommentálta. Épp „csak” az nem jutott tudomására, hogy az adott történész visszaemlékezéseit a Nyugatban is közölte – bővebben, mint a napilapban, hogy emlékiratait is megírta, az könyvalakban is megjelent.) Az egyik legfőbb tanulsága tehát Monok István írásainak – a mi számunkra – az lehet, hogy adott hely és nagyvilág között kell állandóan oszcillálnia a kutatónak, a helyismerésznek. De ugyanez az oszcillálás kell hogy jellemző legyen rá a diszciplínák közt is, a példákat láttuk. Ám érdekes – ugyancsak tanulságok céljából – néhány pillantást vetni ezeknek az értekezéseknek a jegyzeteire, szakirodalmi hivatkozásaira is. Szerepelnek persze a munkákban, bár inkább csak utalásszerűen, egy-egy részletkérdés háttérinformációt szolgáltató forrásaiként a régi és a mai nagyok (mondjuk, Horváth János vagy Borsa Gedeon), de a jegyzetek több mint kilencven százaléka mai, legtöbbször fiatal (és – ennek is megfelelően – „névtelen”) szerző tanulmányaira utal. Azokra, akik a legfrissebb publikációkkal szolgálnak, és akik – természetesen – már réges-rég beépítették a nagyok munkáinak hozadékát kutatásaikba. Egészen természetesnek hat ezekben a tanulmányokban az, hogy csak a még nem ismert felé fordul, az ismerttet annak veszi, ami: ismertnek, tudottnak, ezen a szinten elintéztnek. És még valami figyelemreméltó: szinte minden esetben láthatóvá válik e

tanulmányokban az, hogy hol tart jelenleg a kutatás, mi az egészen bizonyos, mi a megalapozott feltevés, mi a talán lehetséges iránya, módja, esetleg indíciuma, minek a tudására lenne szükség – egy-egy probléma megoldása érdekében – itt és most. Szinte az az érzése az embernek a jegyzetek tanulmányozása közben, hogy szinte egymásnak adják át azon frissiben a kérdéseket, válaszra váró hipotéziseket, megoldásra érett, vagy kevésbé érett problémákat azok, akik épp e témával foglalatatoskodnak.

Említettük volt, hogy maga a téma a 3K olvasói közül csak keveseket érdekelhet. A módszertani tanulságok közül, amelyekből éppen csak szemelgettünk, azonban mindegyik igen fontos lehet, elsősorban a helyismerettel, helytörténettel foglalkozóknak. Ők azonban, remélhetőleg, nem e kis beszámolóból fogják eltanulni a kutatás ma legkorszerűbb módjait, ma recens fogásait. Az ilyesmit csak a nagy mesterek (és Monok István bizonyos közülük való) lábainál ülve, pontosabban műveiket forgatva lehet, mintegy menet közben eltanulni. (Amiként – a nagy angol filozófus, Oakeshott hívta fel erre a figyelmet – sütni-főzni sem szakácskönyvekből lehet megtanulni, hanem a nagy szakácsok, főzőasszonyok mellett kuktáskodva.) Ezért tűnik célszerűnek, hogy az egészen más (helyismereti) témakörben ügyködők is vegyenek kézbe hébe-korba egy-egy ilyen, tárgyát tekintve talán nem rájuk tartozó írásművet, és olvassák azzal a kíváncsisággal, azzal a jó értelemben vett plagizálási kedvvel, amiről Friedell írt nehezen felejthető sorokat nagy kultúrhistoriájában.

Végül e sorok szerzője ismét egy idézettel kedveskedne olvasóinak. A nagy francia filozófus és skolasztikátörténész, Étienne Gilson mondotta volt 1946-ban, amikor beválasztották a „halhatatlanok”, a francia akadémia tagjai közé: „Csak ha mégegyszer ott tartunk majd, ahol a halhatatlan 13. század tartott, amikor az itáliai Aquinói Tamás Kölnben és Párizsban taníthatott, amikor egy német, mint Nagy Albert a franciák közt volt népszerű, és egy angol, Duns Scotus munka közben, Kölnben halálozott el... amikor a legnagyobb német, Leibniz a legéke-sebb francia nyelven tette közzé munkáit, akkor mondhatjuk csak újra, hogy van nyugati kultúra.” Ha ott és olyan munkákat forgatunk, mint az említettek, akkor valóban Nyugaton érezzük magunkat. (VK)

Burgenländische Forschungen

Sonderband XXV

A historical map of the Burgenland-West Hungarian region, showing various geographical features, rivers, and administrative boundaries. The map is rendered in a sepia or aged tone. The title 'Bibliothekar und Forscher' is prominently displayed in a bold, serif font across the center of the map. Below it, the subtitle 'Beiträge zur Landeskunde des burgenländisch-westungarischen Raumes' is written in a smaller, similar font. The map includes labels for various regions and cities, such as 'Burgenland' and 'Westungarischer Raum'.

Bibliothekar und Forscher

Beiträge zur Landeskunde des
burgenländisch-westungarischen Raumes

Eisenstadt 2001

3K
3K
3K
3K
3K
3K
3K
3K
3K
3K